

Turinys

Įvadas.....	2 psl.
1. Šalių sutaikymas.....	4 psl.
1.1. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas.....	4 psl.
1.2. Dispozityvumo principas.....	6 psl.
1.3. Konfliktas, kaip teisinio ginčo atsiradimo pagrindas.....	8 psl.
2. Šalių sutaikymo būdai.....	13 psl.
2.1. Taikinimas ir šalių sutaikymas valstybiniame teisme.....	13 psl.
2.1.1. Šalių sutaikymo teisme procedūra.....	15 psl.
2.1.2. Šalių sutaikinimas apeliaciniame teisme.....	22 psl.
2.2. Taikymas ir sutaikinimas komercinio arbitražo teisme.....	24 psl.
2.3. Mediacija. Mediacija privačiuose ginčiuose.....	27 psl.
2.3.1. Teisminė mediacija.....	27 psl.
3. Šalių sutaikymo rezultatas.....	37 psl.
3.1. Šalių sutaikymo rezultatas - taikos sutartis.....	37 psl.
3.1.2. Abipusių nuolaidų reikšmė	40 psl.
3.2. Šalių sutaikinimo rezultatas - ieškinio atsisakymas ir ieškinio pripažinimas.....	43 psl.
3.3. Taikos sutarties ir teismo sprendimo ypatybės, panašumai bei skirtumai.....	45 psl.
4. Taikinimas užsienio šalių bei Lietuvos tarpukario civiliniame procese.....	47 psl.
Išvados.....	52psl.
Santraupa.....	53 psl.
Summary.....	54 psl.
Literatūros sąrašas.....	55 psl.

Įvadas

Civiliniame procese teismo nagrinėjimo dalyku yra asmenų ginčas dėl teises. Proceso metu ieškovas prašo apginti jo pažeistas teises ir atkurti teisinę taiką pareikšdamas ieškinį su tam tikrais reikalavimais iš atsakovo, o atsakovas tokią teisę bando nugincyti pateikdamas atsikirtimus į ieškinį. Teismas išnagrinėja bylą ir priima sprendimą. Tačiau priėmus sprendimą ir atkūrus teisinę taiką, kažkuri šalis vis tiek lieka tarytum nuskriausta ir neteisingai įvertinta. Vadinasi, socialinė taika teismo sprendimu nėra atkuriamą.

Civiliniame proceso kodekso 13 straipsnyje yra įtvirtintas dispozityvumo principas, kuris numato, kad šalys ir kiti proceso dalyviai turi teisę laisvai disponuoti joms priklausančiomis teisėmis civiliniame procese, o tai reiškia, kad šalys proceso metu gali sureguliuoti savo materialinius reikalavimus arba apšiamai atsisakyti nuo jų apsaugos t.y. ieškovas turi teisę pakeisti ieškinio pagrindą arba dalyką, atsisakyti nuo ieškinio, o atsakovas su ieškiniu gali sutikt arba šalys gali bylą baigti taikos sutarties pagrindu. Vadinasi, civiliniame procese įtvirtintas dispozityvumo principas leidžia šalims ne tik apgint savo pažeistas materialines teises, bet ir jomis pasinaudoti.

Darbo aktualumas:

Šią temą magistriniam darbui pasirinkau todėl, kad vis dažniau Lietuvoje kilusį ginčą asmenys išsprendžia taikiai, sudarydami taikos sutartį ir yra aktualu išsiaiškinti kokią teisinę galią turi šis sutaukymas civiliniame procese, kokios problemos kyla iš šios sutarties sudarymo ir kokios tendencijos atsiranda pastaruoju metu taikinimo procese, ir taipogi išsiaiškinti, kokių tikslų yra siekiama taikant šalys civilinio proceso metu.

Magistrinio darbo objektas – teisės aktai reglamentuojantys šalių sutaukymą civiliniame procese.

Magistrinio darbo tikslas – aprašyti šalių sutaukymo procesą, kaip jis vyksta, kokios yra jo ypatybės, kokios šalių sutaukymo pasekmės civiliniame procese, jo tendencijos šiuolaikinėje teisėje, naujovės bei problemos.

Darbo dalykas: LR Konstitucija, LR CPK normos, reglamentuojančios šalių sutaukymą, mokslininkų darbai, LAT praktika ir jos aiškinimas, specialioji literatūra.

Darbo metodai: aprašomasis metodas, kuris padeda atskleisti šalių sutaukymo civiliniame procese privalumus ir trūkumus, sisteminis metodas - nustatant vienų teisės normų sisteminius ryšius su kitomis teisės normomis, loginis metodas – formuluojant apibendrinimus, išvadas. Teisės aktų analizės metodas - siekiant išsiaiškinti tyrimo objekto teisinio reguliavimo ypatumus.

Darbo struktūra. Darbą be įvado ir išvadų sudaro keturios dalys. Pirmojoje dalyje aptarsiu patį sutaukinimo procesą, konfliktą, kaip teisinio ginčo atsiradimo pagrindą, įvertinsiu

dispozityvumo svarbą sutaikinimo procese. Antroje dalyje detaliai išnagrinėsiu šalių sutaikymą kaip teisinio ginčo išsprendimo būdą: išskirsiu sutaikymą valstybiniame teisme, Komercinio arbitražo teisme, taip pat išanalizuosiu šiuolaikinį sutaikinimo būdą – mediaciją. Trečia dalis bus skirta išanalizuoti šalių sutaikymo rezultatams t.y. taikos sutarčiai, ieškinio atsisakymui ir ieškinio pripažinimui, išskirsiu kokie yra jų panašumai bei skirtumai. Taip pat išnagrinėsiu pačią taikos sutartį kaip pagrindinį sutaikinimo rezultatą, abipusių nuolaidų reikšmę taikos sutarčiai sudaryti bei panagrinėsiu ir pateiksiu apibendinimus, kas mano manymu geriau ir kokios pasekmės atsiranda ginčą išsprendus teismui priimant sprendimą ir kokios pasekmės nutraukus bylą taikos sutarties pagrindu. Ketvirtoje dalyje apžvelgsiu sutaikinimą ir taikos sutartį užsienio šalių civiliniame procese bei tarpukario Lietuvoje.

1. Šalių sutaikymas.

1.1. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas.

Civilinis procesas - tai tam tikra teismo ir šalių procesinių veiksmų sistema ginčui dėl teisės išspręsti.¹ Jo paskirtis - užtikrinti greitą ir teisingą privatinų ginčų išsprendimą, ginčijamų civilinių teisių bei pareigų nustatymą.² Civilinis procesas prasideda tuomet, kai suinteresuotas asmuo įstatymų nustatyta tvarka kreipiasi į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas (LR CPK 5 str.).

2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis Civilinio proceso kodeksas (toliau - CPK), kuriame suformuluoti nauji koncentracijos, ekonomiškumo, kooperacijos, pakitusio turinio šalių rungimosi, dispozityvumo ir kiti civilinio proceso principai. Priimant pirmąjį nacionalinės civilinio proceso teisės kodifikuotą aktą, buvo pabrėžiama šių civilinio proceso principų (dispozityvumo, kooperacijos, operatyvumo, sąžiningo naudojimosi proceso teisėmis ir kt.) svarba. Proceso ekonomiškumo ir koncentracijos principas, reiškia tiek šalių, tiek bylą nagrinėjančio teismo pareigą rūpintis, kad byla būtų teisingai išnagrinėta jau pirmojo teismo posėdžio metu, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas kuo greičiau ir ekonomiškiau; kooperacijos principas, reiškiantis bylą nagrinėjančio teismo pareigą bendradarbiauti su bylos šalimis, siekiant, kad ginčas būtų išspręstas kuo operatyviau ir teisingai, teismo pareiga aiškinti ir taikyti įstatymus, vadovaujantis sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais. Proceso operatyvumo principas suteikia teisę į bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią terminą.³ Dispozityvumas - vienas iš pagrindinių privatinės teisės principų, grindžiamas šalių autonomijos idėja (sutarties sudarymo laisvė ir kita). Greitas pramonės vystymasis ir su tuo susijusios ekologijos problemos, integraciniai procesai, globalizacija, mokslo progresas ir su tuo susijęs naujų technologijų, gamybos ar gydymo metodų įsisavinimas, naujų medžiagų kūrimas, gamtinių išteklių resursų mažėjimas ir t.t. skatino individo ir visuomenės santykio pokyčius, todėl XX a. išryškėjo tendencija riboti individo laisvę, šalių autonomiją viešo intereso labui. Teisės srityje šias tendencijas atspindi nuosavybės neliečiamumo ir sutarties laisvės principų evoliucija.

Priimant naują CPK didelis dėmesys buvo skiriamas naujų civilinio proceso tikslų formavimui (asmenų subjektinių teisių gynimui nustatant materialią tiesą, kuo greitesniam teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimui, teisės aiškinimui, plėtojimui ir kt.). Įvairiose publikacijose (pvz. V.Valančius. Naujasis CPK - ar teisėjo darbas taps sudėtingesnis?// Jurisprudencija.Lietuvos teisės

¹ V.Mikelėnas.Civilinis procesas.Pirmoji dalis.Vilnius: Justitia, 1997, psl. 25

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-999/2001, kategorija 84

³ Civilinio proceso kodekso Aiškinamasis raštas Nr. IXP-926/ 2001 08 13d.

universitetas. Mokslo darbai. Nr. 37(29), 2003m.) buvo akcentuota ne tik atitinkamų CPK novacijų svarba, bet ir tų naujovių tinkamas suvokimas bei – svarbiausia - praktinis realizavimas, nagrinėjant individualias civilines bylas.⁴ Naujasis kodeksas buvo grindžiamas 1895 metų Austrijos civilinio proceso kodekso ideologo F. Kleino sukurta socialinio civilinio proceso mokykla. Pagal jį „kiekvienas teisinis konfliktas – tai sunkus asmenų santykių ir civilinės apyvartos pažeidimas. Kadangi visuomeninių santykių audeklą sudaro žmonės ir daiktai, kiekvienas toks pažeidimas yra susijęs su abiem šio audeklo elementais. Užuoat deramai ir darniai plėtojęs santykius, kurie gyvuotų visuomenės labui, teismo procesas pasėja susierzinimą, priešišumą ir pyktį. Kiekviena tokio konflikto diena didina priešpriešą, ji paveikia ir kitus asmenis. Visiškai aišku, kad šio reiškinio negalima visiškai išvengti, nes konflikto priežasčių yra daug, tačiau protinga visuomenė turėtų siekti kuo greičiau panaikinti šiuos konfliktus. Kiekvienas ginčas, nebūdamas kiek galima greičiau pašalintas, daro nepaprastai didelę neigiamą įtaką visuomenės dvasiai“.⁵ Kiekvienas ginčas, nors ir socialinis, - tai visuomeninių santykių harmonijos pažeidimas, tų santykių dalyvių santykių nutraukimas, susierzinimo ir pykčio tarp visuomenės narių sėjimas ir pagaliau tam tikros turto dalies įšaldymas.

Visuomenės saugumas ir vis didėjanti grėsmė žmonijos išlikimui reikalavo, kad individai savo veiksmus derintų su visos visuomenės poreikiais. Šiuolaikinėje teisės doktrinoje nemažai teisės institutų vertinami visų pirma kaip socialinio kooperavimosi, socialinės taikos ir interesų pusiausvyros užtikrinimo priemonės. Šie visuomeninio gyvenimo procesai liečia ir civilinio proceso teisę. Žinomo socialinio civilinio proceso mokyklos ideologo F.Kleino nuomone, visuomenės interesas - santykių stabilumas ir konfliktų išvengimas. Kilusius nesutarimus būtina greitai, sąžiningai, teisingai spręsti ir kuo greičiau atkurti socialinę taiką. Kylant individualiems ginčams, jie sprendžiami teisme ir nagrinėjant šiuos ginčus, visada egzistuoja viešasis visuomenės interesas, kad teismas bylą išspręstų greitai, teisingai, sąžiningai (CPK 2 straipsnis).⁶

LR CPK 2 straipsnyje greta civilinio proceso tikslų - ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas bei kt., nustatytas dar vienas, ir labai svarbus civilinio proceso apyvartoje tikslas - kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių. Teisinė taika - tai konkretaus civilinio ginčo galutinis išsprendimas, tikrojo materialinio teisinio santykio, egzistuojančio tarp šalių, nustatymas, priimant teisėtą ir pagrįstą sprendimą byloje. Byloje priimtas sprendimas yra privalomas vykdyti pralaimėjusiai šaliai. Tačiau priimant byloje tokį teisėtą ir pagrįstą sprendimą,

⁴ Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija. TIC. Vilnius. 2007, psl.11.

⁵ E.Laužikas, V.Mikelėnas, V.Nekrošius. Civilinio proceso teisė.Vilnius:Justitia, 2003. psl. 38-39

⁶ Cit.op. 4

atkurama teisinė taika ir retais atvejais socialinė taika. Teisinė taika išsprendžia tik dalį ginčo, t.y., teisinę ginčo pusę, tačiau ne visada išsprendžia socialinį ginčą, t.y. tas ginčas pasireiškia pralaimėjusios ar dalinai pralaimėjusios bylą šalies nepasitenkinimu tos taikos atkūrimu. Pralaimėjusi šalis dažnai jaučiasi teismo apkaltinta. Deja, teismo apkaltintas ir priverstas žmogus retai sprendimą įvykdo gera valia, dažnai tą procesą sabotuoja, keršija ir iš naujo kelia tą patį konfliktą. Jis skaito, jeigu kita šalis laimėjo, o jis pralaimėjo, vadinasi konfliktas išspręstas neteisingai, o šios neteisybės šaltinis - teismas. Tokiu būdu pasitikėjimas teismu visuomenėje mažėja ir teismų autoritetas nyksta. Šiuolaikinė, bet sena ir tuo pačiu neabejotinai gera priemonė teisei ir socialinei taikai vienu metu pasiekti yra taikos sutarties tarp ginčo šalių sudarymas.

Naujajame CPK, skirtingai nuo 1964 m. CPK, numatyta teismo pareiga imtis aktyvių proceso šalių sutaikymo veiksmų, nustatyti įvairūs teisiniai mechanizmai, teikiantys galių šią pareigą tinkamai įgyvendinti. Štai CPK 159 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Posėdžio pirmininko pareiga užtikrinti tinkamą bylos išnagrinėjimą“. Taigi, sutaikymo pareiga vertintina kaip sudedamoji posėdžio pirmininko pareigos užtikrinti tinkamą bylos išnagrinėjimą dalis. Kai kuriais atvejais įstatymas išakmiai įpareigoja teismą imtis priemonių, kad šalys susitaikytų, pavyzdžiui, santuokos nutraukimo byloje (CPK 185 straipsnio 2 dalis). Šią teismo funkciją savo Rekomendacijoje Nr. R (81) 7 „Dėl priemonių, lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema pabrėžė ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas, kuris rekomendavo valstybėms – Europos Tarybos narėms – skatinti draugišką ginčų išsprendimą neteisminiu būdu tiek prieš kreipiantis į teismą, tiek ir iškelus ginčą teisme. Ministrų Komitetas mano, kad vienas svarbiausių teisėjo uždavinių yra siekti, kad šalys ginčą baigti taikiai.

Pasaulinė patirtis patvirtina valstybių suinteresuotumą, kad kuo daugiau ginčų būtų išspręsta taikiai. Pavyzdžiui, Prancūzijos Civilinio proceso kodekso 21 straipsnis, Švedijos teismo proceso kodekso 42:6 straipsnis, Vokietijos CPK 279 straipsnis įtvirtina teisėjo pareigą skatinti šalis baigti bylą taikos sutartimi, Rusijos CPK 148 straipsnyje nustatyta, kad vienas iš pasirengimo teisminiam bylos nagrinėjimui stadijos tikslų - šalių sutaikymas.

1.2. Dispozityvumo principas

Dispozityvumas (lot. *dispositivus* - turintis savo žinioje), pasirenkamas, pasirinktinis; būdamas kertiniu privatinės teisės principu, laikomas ir vienu svarbiausiu civilinio proceso principu.⁷ „Ketveri naujojo CPK taikymo metai atskleidė dispozityvumo principo svarbą, be to,

⁷ Cit.op.1, psl. 195

nulėmė ir nemenką jo sampratos pokytį Lietuvos civilinio proceso teisės sistemoje. Dispozityvumo principas yra įtvirtintas CPK 13 straipsnyje. Atsižvelgiant į šio principo turinį, šalys ir kiti proceso dalyviai, laikydamiesi CPK nuostatų, turi teisę laisvai disponuoti joms priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Šis principas – analogiško principo materialioje teisėje padariny. Civilinio proceso tvarka nagrinėjami iš privatinės teisės reguliuojamų santykių kilę ginčai (CPK 1 straipsnio 1 dalis). Privatinei teisei būdingas šalių autonomijos (dispozityvumo) principas, leidžiantis joms neperžengiant įstatymo pasirinkti savo procesinės elgsenos modelį. Savo teisių įgyvendinimu šalys privalo rūpintis pačios, todėl tik pats teisių turėtojas gali nuspręsti, ar tas teises ginti, ar ne, ir kokios gynybos reikalauti (pavyzdžiui, pasirinkti vieną ar kelis teisės gynimo būdus, prašyti priteisiti tik pagrindinę skolą, ar reikšti ir papildomus reikalavimus dėl netesybų, palūkanų, nuostolių priteisimo ir t.t.). Dispozityvumo principas būdingas visoms civilinio proceso stadijoms, t.y. turi būti įgyvendintas taip pat apeliacijoje ir kasacijoje, kur bylos nagrinėjimo ribas apibrėžia atitinkamai apeliacinis arba kasacinis skundas.⁸ Taip pat, dispozityvumo principas civiliniame procese suteikia šalims galimybę atlikti veiksmus, orientuotus į taikų ginčo išsprendimą – taikos sutarties sudarymą. Norėčiau pateikti vieną pavyzdį iš praktikos: *ieškovė pradėjo dirbti įmonėje valytoja pagal neterminuotą darbo sutartį. 2005 06 01d. įsakymu darbdavys ieškovę iš darbo atleido DK 136 str. 3d. 2p. pagrindu t.y. už šiurkštų darbo drausmės pažeidimą, kadangi ji be pateisinamos priežasties neišėjo į darbą daugiau nei kelias savaites. Ieškovė teigė, kad pati padavė prašymą darbdaviui atleisti ją iš darbo pagal DK 127 str. 2d. nes jai laiku nebuvo sumokėti atostoginiai, ir nors formaliai darbdavys jos iš darbo neatleido, ji skaitė, kad gali į darbą nebevykt. Ieškinyje prašė pripažinti jos darbo sutarties nutraukimą pagal LR DK 136 str. 3d. 2p. neteisėtu, pakeisti atleidimo iš darbo formuluotę iš LR DK 136 str. 3d. 2p. į LR DK 127 str. 2., bei priteisti dviejų vidutinių darbo užmokesčių dydžio išeitinę pašalpą ir vidutinį darbo užmokestį už visą priverstinės pravaikštos laiką. Atsiliepimu atsakovas išreiškė poziciją, kad su ieškiniu nesutinka, prašė jį atmesti, motyvuodamas tuo, kad atleidimas buvo pagrįstas, nes ieškovė be pateisinamos priežasties neišėjo į darbą kelias savaites, ir tai buvo šiurkštus darbo drausmės pažeidimas, o tai, kad laiku nebuvo sumokėti atostoginiai suteikė ieškovei tik teisę prašyti atleisti ją iš darbo, tačiau vien prašymo atleisti pateikimas, neįgalino darbdavio jį tenkinti. Darbdavys nustatytu laiku jos prašymo nepatenkino ir aplamai neišnagrino. Darbdavys pripažino šį savo pažeidimą, taip pat sutiko, kad ištikrųjų laiku nesumokėjo atostoginių, nes tuo metu įmonėje buvo sunki finansinė padėtis, tačiau nepripažino, kad ieškovė turėjo teisinį ar kitokį pagrindą nebeiti į darbą savo nuožiūra, nes iš darbo ji faktiškai dar nebuvo atleista. Per parengiamąjį teismo posėdį teisėja pasiūlė šalims*

⁸ Cit.op.4, psl.23

susitaikyti. Darbdavys išreiškė poziciją, kad būdamas ūkiniu subjektu ir siekdamas taupyti laiką ir lėšas, taikos sutartį tikrai sudarytų. Ieškovės advokatas suprato, kad nors atsakovo veiksmuose ir buvo darbo kodekso pažeidimų, tai visai nereiškia, kad teismas priims ieškovei palankų sprendimą, nes ir ieškovės veiksmai nebuvo visiškai teisėti, todėl sutiko su atsakovo pasiūlytomis taikos sutarties sąlygomis t.y. atleidimo iš darbo formulotės pakeitimu, tam tikros kompensacijos sumokėjimu ir bylą baigė taikiai. Šiuo atveju abi pusės liko patenkintos. Jos pasinaudojo dispozityvumo principo suteikta galimybe atlikti veiksmus, orientuotus į taikų ginčo išsprendimą ir rezultate darbdavys sutaupė laiką, kurį jis panaudotų procesui įrodymų rinkimui, sutaupė pinigų teisinei pagalbai apmokėti, o atsakovė irgi liko patenkinta, nes pasikeitė atleidimo iš darbo formulotė, gavo kompensaciją, sutaupė lėšas ir laiką, kurį tektų panaudoti daug ilgesniam bylinėjimuisi. Šis pavyzdys rodo ir patvirtina dispozityvumo principo svarbą. „Tik pats teisės turėtojas gali nuspręsti, kokias jam priklausančias teises ginti ir kokį šių teisių gynybos būdą pasirinkti.“⁹ Dispozityvumo principas reiškia, kad vykstant procesui, šalys turi daug galimybių laisvai naudotis savo materialinėmis ir procesinėmis teisėmis, taigi ir veikti proceso eigą, šalys gali disponuoti ir ginčo objektu (materialinis dispozityvumo principo aspektas), ir procesinėmis priemonėmis (procesinis dispozityvumo principo aspektas). Šia prasme šalys naudojasi plačia autonomija.

„Užsienio valstybių teisė pripažįsta esant dispozityvumo principą vieną iš kertinių civilinio proceso principų, tačiau kartu pabrėžia, kad jis nėra absoliutus.“¹⁰ Pavyzdžiui, Vokietijos ir Rusijos civilinio proceso kodeksuose numatyta šalių teisė sudaryti taikos sutartį, bet jos gali laisvai elgtis tik esant tokiems santykiams, kai dispozityvumas yra absoliutus. Kadangi civilinio proceso normų paskirtis yra garantuoti materialinės teisės normų įgyvendinimą, o šios numato šalių laisvę tik įstatymo nustatytose ribose, tad dispozityvumo principo apribojimais materialinėje teisėje tiesiogiai įtakoja proceso dispozityvumo principo pobūdį. Šalys ir kiti proceso dalyviai turi teisę laisvai disponuoti joms priklausančiomis teisėmis, laikydamiesi civilinio proceso kodekso nuostatų.

1.3. Konfliktas, kaip teisinio ginčo atsiradimo pagrindas.

„Kiekvienas konfliktas, kuris sukuria sąlygas procesui įvykti, kartu reiškia ir normalios darbo atmosferos tarp atskirų visuomenės narių suskaidymą, o pažvelgus į teisinį konfliktą dar bendriau, jį galima apibūdinti kaip kliūtį, trukdančią normaliai funkcionuoti visuomeniniam gyvenimui“. Neabejotina, kad tiek visuomenės, tiek ir valstybės interesas

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis Nr. 3k-3-683/2006.

¹⁰ E.Laužikas. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, psl. 65

kiekviename civiliniame ginče pasireiškia suinteresuotumu kuo greičiau pritaikyti materialinės teisės normas konkrečiam ginčijamam teisiniam santykiui bei kuo greičiau atkurti pažeistų visuomeninių santykių harmoniją ir užtikrinti normalią civilinę apyvartą.¹¹

Konfliktas (lot. Conflictus – susidūrimas) – priešingų, nesuderinamų tendencijų susidūrimas, sukiantis stiprius, nemalonus išgyvenimus. Paprastai jo pasekmė - stiprios neigiamos emocijos.

Tam, kad pradėti analizuoti šalių sutaikymą, kaip civilinio proceso tikslą, pirma paanalizuosiu konfliktą, kaip teisinio ginčo atsiradimo pagrindą, po to atskleisiu konflikto sprendimo būdus. Pradedant spręsti bet kokį konfliktą, pirma reikia žinoti jo kilimo priežastis, o tam, kad jį išspręst, pirma reikia mokėti jį suvaldyti (sureguliuoti). Todėl, sprendžiant kasdieninius, buitinius konfliktus, taip pat ir teisinius konfliktus, psichologijos mokslas siūlo vadovautis tarpasmeninių konfliktų valdymo teorijos pagrindais bei metodais. Konfliktai kyla atsiradus vidinei ar išorinei kovai, susijusiai su mintimis, jausmais ar veiksmais. Konfliktai gali sukelti nedarnumą, disharmoniją, kadangi tarp žmonių egzistuoja didžiuliai kilmės, požiūrių, vertybių ir poreikių skirtumai. Konfliktai įvyksta daugumoje organizacijų. Tam įtaką daro sudėtinga organizacinė struktūra ir su ja susiję žmonių santykiai. Sprendžiant konfliktus pirmiausia reikia surasti konflikto kilimo šaltinį ir suprasti nepasitenkinimo priežastį, tik tada galima pereiti prie jo sprendimo. Visi konflikto dalyviai turi pasijausti visaverčiais, o jų požiūriai, jausmai ir poelgiai turi būti gerbiami bei paisomi.

Iki tam tikros ribos, tam tikro lygio nesutarimai, skirtingi tikslai, vertybės, samprata, požiūriai, elgesio tipai nebūtinai sukelia konfliktus, tačiau visa tai sudaro prielaidas, nuteikia konfliktui. Suvokimo, jog situacija yra konfliktinė, momentas susijęs su individualaus tolerancijos ribos peržengimu: žmogus "neatlaiko", "pratrūksta". Peržengus tolerancijos ribas, ima dominuoti, nustelbia visa kita, tik tai kas supriešina, skiria žmones. Priešininkų elgesys nukreipiamas vieno į kitą: kiekvienas kitame mato grėsmę, pavojų savo vertybėms, kliūtį, siekiant svarbiausių tikslų. Negatyvus požiūris į pavienius poelgius perkeliamas visai asmenybei, grupei, įstaigai.

Psichologiniai tyrimai rodo, kad žmonės situaciją ima vertinti kaip konfliktinę, jeigu išvelgia tris dalykus:

1. Tam tikrą tipišką tarpusavio sąveiką, elgesį (nori pasiekti savo);
2. Egzistuojančius prieštaravimus (nori skirtingų dalykų);
3. Tam tikras emocijas (jaučia nervinę įtampą).

Konfliktų valdymo teorija išskiria 3 konflikto valdymo etapus¹²:

¹¹Cit.op. 4, psl.11

Etapai	Etapo aprašymas	Pasiektas rezultatas
1 etapas	Konflikto identifikavimas	Nustatomas konflikto: objektas, šalys, organizacijos sritys, konflikto pakopos
2 etapas	Konflikto analizė	Nustatomos tikėtinos konflikto priežastys ir pasekmės
3 etapas	Konflikto sprendimas	Parenkamas efektyviausias esamai situacijai konflikto sprendimo variantas

Yra skiriami penki pagrindiniai asmeniniai konfliktų valdymo būdai:

1. **Vengimas.** Tai būdas, kai asmuo pats vengia pakliūti į konfliktišką situaciją.
2. **Švelninimas.** Tai taktika, kuri reiškia, kad žmogus apeliuoja į solidarumo jausmus, stengiasi mažinti įtampą. Tačiau šiuo atveju neretai pamirštama pati problema, ji tarsi užtušuojama.
3. **Spaudimas.** Šis būdas reiškia, kad stengiamasi priversti kitus bet kokia kaina priimti vieną kokį požiūrį. Tas, kuris taip elgiasi, nesidomi kitų mintimis. Paprastai toks asmuo yra agresyvus ir kitus bando paveikti per prievartą.
4. **Kompromisas.** Tai reiškia, kad kitos šalies požiūris priimamas su išlygomis. Valdyme sugebėjimas rasti kompromisą yra labai vertinamas, nes tai leidžia sumažinti piktavališkumą ir patenkinti abi konfliktuojančias šalis. Tačiau kompromisiniai sprendimai nėra patys geriausi, nes jie gali užkirsti kelią efektyviausiam iškilusios problemos sprendimui.
5. **Problemos sprendimas.** Šį būdą naudojantys asmenys pripažįsta skirtingus požiūrius, yra pasirengę išklausyti ir suprasti kitos šalies nuomonę, taip ieškodami optimalių sprendimo kelių. Tokie asmenys nesistengia pasiekti savų tikslų, o nori atrasti geriausią konfliktinės situacijos išsprendimo variantą. Laikantis šios taktikos, rekomenduojama:
 - Įvardyti problemą tikslais, o ne sprendimais;
 - Apibrėžus problemą, nustatyti visiems priimtinius variantus;

¹² Lietuvos konfliktų prevencijos centras ir asociacija. Konfliktų valdymas. Geresnio tarpusavio supratimo skatinimas. Vilnius, 1996.

- Sutelkti dėmesį ne į priešininko asmenines savybes, o į problemą;
- Sukurti patikimą aplinką, pagrįstą bendradarbiavimu ir pasikeitimu informacija;
- Palaikyti teigiamas emocijas, palankumą, supratimą, klausant kitos šalies, nerodyti pykčio, negrasinti.

Kilus konfliktui tarp šalių, atsiranda keli konflikto baimės variantai:

1. **Viena pusė laimi, kita pralaimi.** Kai kurie konfliktai sprendžiami vadovaujantis principu „arba-arba“. Tai gali pasireikšti kaip psichologinis spaudimas, panaudojant autoritetą, valdžią, savo padėties ginče persvarą.
2. **Pralaimi abi pusės.** Šis variantas niekam nėra patrauklus. Šiuo atveju abi pusės turi atsisakyti savo tikslų. Kartais tai iš tiesų būna pats geriausias iš visų galimų atvejų, tačiau dažnai abi pusės turi galimybių pasiekti daug naudingesnį susitarimą ir daug mažiau prarasti ar atsisakyti. Konfliktui kilus, priešingos šalys turi tikslą atstatyti pažeistą savąją vertę bet kokia kaina, todėl apie susitaikymą negali būti ir kalbos. Konfliktuojant prarandama laiko perspektyva, dėmesys telkiamas tik į tai kas vyksta dabar. Konfliktuojančių pusių mąstymas pasidaro fiksuotas: ginčijantis naudojamosi vis tais pačiais argumentais ir absoliučiai nesistengiama į situaciją pažiūrėti nauju aspektu.
3. **Abi pusės laimi.** Šiuo atveju esminis konfliktuojančių uždavinys - rasti sprendimą, kuris patenkintų abi puses.

Tam, kad konfliktas būtų išspręstas abi puses tenkinančiu būdu, paprastai konfliktų išsprendimui siūlomas penkių žingsnių planas:

1. Reikia sužinoti ko ištikrųjų nori konfliktuojančios šalys. Kartais tai gaunasi pakankamai paprastai, o kartais sunkiau, nes šalys savo tikruosius norus gali nevisiškai aiškiai apibūdinti. Jeigu šalys ar viena šalis gerai nežino ko nori, sunku tikėtis, kad konfliktą galima kaip lengvai išspręsti. „Užsienyje (pavyzdžiui, JAV, Anglijoje ir kitose šalyse), siekiant sutaikymą vykdyti efektyviau, prieš pradėdant sutaikymo procedūrą šalims pateikiami klausimynai, kurie padeda atskleisti tikruosius šalių tikslus ir motyvus, jų interesus, kaip šalys supranta viena kitos tikslus ir motyvus, taip pat galimus susitaikymo variantus, su kokiomis nuolaidomis viena kitai šalys sutiktų ir pan. Pildydamos tokius klausimynus, šalys priverstos pradėti mąstyti apie taikaus ginčo išsprendimo galimybes, ieškoti įvairių variantų. Jeigu atsakymai į klausimynus pateikiami

teismui, jis geriau įsivaizduoja, su kokio pobūdžio konfliktu ir problemomis teks susidurti“¹³;

2. Reikia, kad viena pusė išsakytų savo norus kitai pusei, ir svarbu, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos tai padaryti: laikas, vieta. Jeigu šalis dar suirzusi, pikta, priešiška, reikia palaukti kol tai praeis, atidėti norų išsakymą kitam kartui, nes priešiškus konfliktą gali tik užaštrinti;
3. Svarbu paskatinti, kad viena šalis būtų pakanti kitai šaliai ir ramiai jos išklausytų iki galo, be kritikos, pertraukinėjimų, diskusijų;
4. Reikia ieškoti visų įmanomų sprendimų būdų. Svarbu, kad sprendimus siūlytų abi šalys ir, kad jų būtų kuo daugiau, nes tuomet yra didesnė tikimybė rasti geriausią. Negalima skubėti vertinti galimų sprendimų - pirma reikia įsitikinti ar visi variantai yra išsakyti;
5. Reikia įvertinti galimus sprendimus ir išrinkti geriausią. Tai reikia padaryti abiem pusėms kartu. Nereikia atmesti galimų variantų, nes atidžiau panagrinėjus gali būti, kad jie pasirodys tinkamiausi. Kai kurioms konfliktinėms situacijoms neįmanoma rasti varianto, patenkinančio abi puses. Tuomet reikia ieškoti kitų kelių.¹⁴

Sprendžiant konfliktus labai svarbus tarpininko vaidmuo. Tarpininkas domisi, kiek, kuriuo metu abi šalys patenkintos derybomis bei jų rezultatais; ar patenkinami abipusiai susitarimo rezultatai; ar abi pusės laimi; kas derybose pavyko, o kas nepavyko; kokie pageidavimai; ko trūksta ir t.t. Svarbu, ar taikintojas konfliktuojančias puses vienija kaip autoritetas, ar kaip grėsmės šaltinis, žmogus, nuo kurio abi šalys priklauso. Apgalvotas reikšmingų situacijų stebėjimas suteikia galimybę atskleisti nesutariamų esmę, gilumines priežastis, išaiškinti paslėptą konfliktą.

Pastebėta, kad konfliktas daugeliui asmenų asocijuojasi su pykčiu, ginču, skausmu, smurtu, išdavyste, nepasitikėjimu, neapykanta, praradimais, sužlugdymu, prievarta, policija, karu ir retai kas apie konfliktą mąsto teigiamai, pavyzdžiui, kad tai galėtų būti pasikeitimas, pokalbis, susitarimas, išmėginimas, naujas supratimas ir bendradarbiavimas. Ne be reikalo kinai žodį „konfliktas“ rašo dviem simboliiais: vienas reiškia „pavojus“, antras – „proga“. Tai galėtų reikšti, kad nors konfliktuojančių šalių santykiams ir grėsia pavojus, kilęs konfliktas tuo pačiu teikia progą šalims pakeisti susidariusią situaciją palankesne linkme.¹⁵

¹³ R. Simaitis. Teisminis sutaikymas. Teisė. 2004. Nr. 52

¹⁴ R. Želvyš. Bendravimo psichologija. Margi raštai. Vilnius. 2007. psl. 153-157

¹⁵ V. Stoškus. Konfliktai - ką daryti? Standartų spaustuvė. Vilnius. 2006, psl.13

2. Šalių sutaikymo būdai

2.1. Taikinimas ir šalių sutaikymas valstybiniame teisme

Susitaikymas – unikalus dalykas, kuris priklauso nuo daugelio visiškai skirtingų ir nenuspėjamų dalykų. Šalių sutaikymas kaip procesas pasireiškia norėjimu ir gebėjimu surasti kompromisinį variantą tarp šalių, kurios niekaip nesugeba pačios išspręsti atsiradusio teisinio ginčo. Sutaikymą Lietuvos valstybėje vykdo valstybiniai teismai, Komercinis arbitražo teismas, pradedančioji veikti teisminė mediacija. Tačiau efektyviausiai šiam momentui sutaikymas yra vykdomas teisme. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad teismas turi tam tikrą autoritetą visuomenėje, ir aktyvus teisėjo bandymas sutaikyti konfliktuojančias puses visomenėje yra labiau patikimas, priimtinas, saugesnis, nei taikymasis kitų asmenų pagalba.

Civilinio proceso teisės dispozityvumo principas rodo, kad civilinis procesas prasideda tik suinteresuoto asmens iniciatyva. Bylinėjimasis yra ilgas ir varginantis procesas ir tam reikia ne tik daug ištvermės, dvasinės ir emocinės stiprybės, bet ir nemažai išlaidų. Todėl, siekdamas numatyti galimybes ir tikėtinus ginčo sprendimo teisme rezultatus, suinteresuotas asmuo, prieš kreipdamasis į teismą, turėtų įvertinti visas galimybes laimėti ginčą. Savo ruožtu advokatas, prieš patardamas klientui kreiptis į teismą ir prognozuodamas bylos baigtį, turėtų atsakyti į daugelį savo klientų (atstovaujamųjų) klausimų t.y. kokia tikimybė pralaimėti ar išlošti bylą; kiek pinigų gali būti priteista arba prarasta; kokios galimos teismo išlaidos ir advokato ar kito atstovo pagalbos apmokėjimo išlaidos; kiek ilgai teks bylinėtis; kokia būtų bylinėjimosi įtaka šalių reputacijai ir tolesniems jų santykiams; kokią psichologinę įtaką turės bylinėjimasis; kokia teisinės klaidos galimybė?

„CPK 231 straipsnis tiesiogiai numato taikinimo procedūrą kaip privalomąją parengiamojo posėdžio dalį. CPK 231 straipsnio pirmojoje dalyje nurodyta, kad iškart po to, kai nustatoma ginčo esmė, teismas pasiūlo šalims abipusėmis nuolaidomis pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį. Tik nepavykus ginčo išspręsti taikiai, atsižvelgdamas į dalyvaujančių byloje asmenų nuomonę ir parengęs bylą nagrinėti teisme, teismas gali skirti bylą nagrinėti iš esmės (CPK 231 str. 4 d.).“¹⁶

Tam, kad būtų pasiekti sutaikymo rezultatai, svarbu, kad ir pačios šalys norėtų savo ginčą išspręst taikiai, o ne atvirkščiai, gilint konfliktą. Pavyzdžiui, civilinių bylų dėl santuokos nutraukimo esant sutuoktinio ar abiejų sutuoktinių kaltei, turto padalinimo, vaikų gyvenamosios vietos nustatymo pardinėse stadijose, besivaidijantys sutuoktiniai niekaip nesutardami dėl turto

¹⁶ *Cit.op.13*

padalinimo, vaikų gyvenamosios vietos nustatymo ir dar vedami savo ambicijų, visiškai neketina rasti kompromisą, o nesąmoningai tikisi ginčą ne išspręsti, o dar labiau pagilint, vedami nuoskaudos, keršto ar kitokių dalykų. Taip pat nelengva pasiekti taikų susitarimą bylose kur sprendžiami bendrasavininkų ginčai dėl žemės, bendro naudojimosi patalpų naudojimosi tvarkos, ribų nustatymo. Tokie konfliktai tarp šalių dažniausiai būna įsisenėję, besitiesiantys metų metais, šalys yra sukaupusios pyktį, neapykantą, nepasitiki viena kita. Paprastai šie asmenys labai bijo būti apgauti, prarasti nuosavybės dalį, dėl to tampa labai įtarūs ir principingi bei atsitvėrę nuo bet kokių derybų. Tokiu atveju teismui labai sunku surasti tinkamą priėjimą prie šalių siūlant bylą baigti taikiai, nes bet kokie teismo siūlomi variantai neretai yra pasmerkti žlugti. Todėl teismas pasiūlo šalims surasti tinkamą teisinę pagalbą ir dažniausiai teismo posėdį atideda, nes po tam tikro laiko tarpo ir tuo labiau atsiradus kvalifikuoto atstovo pagalbai, konfliktuojančios pusės būna labiau pasiruošusios konstruktyviam ir prasmingam dialogui. Suprantama, jog į kilusį ginčą įtrauktos šalys dažniausiai stengiasi patenkinti savo asmeninius interesus. Daug kas priklauso nuo to, kaip šalis įvertina savo galimybes išlošti bylą. Jeigu šalis A savo galimybę išlošti įvertina 80 - 90 procentų, o priešinga šalis B kitos šalies A galimybes įvertina tik 30 - 40 procentų, jos nusistato bylinėjimosi vertę t.y. kiek šalis realiai įvertina gauti lėšų bylinėjantis ir kiek sudarant taikos sutartį, ir jeigu bylinėjimasis jai naudingesnis, ji sieks bylinėjimosi. Jeigu šalis A savo galimybę išlošti bylą vertina 80 - 90 procentų, o šalis B situaciją vertina panašiai, tai ji priims bet koki šalies A pasiūlymą taikiai susitarti, bet jeigu šalis B savo galimybes išlošti bylą vertina kaip sau naudingas, kompromisą tokiu atveju rasti būtų sudėtinga. Jeigu abi A ir B šalys viena kitos galimybes laimėti ginčą vertina apie 50 procentų, taikus susitarimas visuomet yra įmanomas todėl, kad šalys turi bendrą interesą išvengti bylinėjimosi išlaidų. Jeigu šalys neturi bendro įsitikinimo dėl bylos baigties, tuomet derėtis joms yra daug sunkiau. Pavyzdžiui: *ieškovas kreipėsi į Vilniaus m. 3-ios apylinkės teismą su ieškiniu, kuriuo prašė pripažinti jo teisę gauti leidimą konteinerinės degalinės, esančios viename iš Vilniaus apylinkių rajonų, rekonstrukcijai be šalia esančio žemės sklypo savininkų sutikimo. Teismas skyrė kelis parengiamuosius teismo posėdžius, ragino šalis susitaikyti, išspręsti ginčą abipusių nuolaidų būdu. Šalys tam neprieštaravo, bandė derėtis, bet vėliau išaiškėjo, kad šalys turi visiškai kitą interesą, t.y. tarp jų vyksta derybos dėl žemės sklypo dalies pirkimo, kuri randasi šalia ieškovo sklypo ir, kuri yra atsakovų nuosavybė. Ieškovas turi interesą įsigyti atsakovams priklausančios žemės dalį su tikslu plėsti savo verslą, o atsakovai yra suinteresuoti savo sklypo dalį parduoti kuo didesne kaina. Dėl to šalys niekaip negali susitarti. Ieškovas teigia, kad galėtų apsieiti ir be atsakovams priklausančios žemės bei vystyti verslą turimais resursais, o atsakovai irgi nenusileidžia, nes tikisi, jog kylant žemės kainoms, ją vėliau galės parduoti už didesnę kainą. Darytina išvada, kad teisme esantis ginčas yra tik priedanga realiai egzistuojančiam ginčui, todėl*

šalys bendro įsitikinimo dėl bylos baigties neturi, o tai reikštų, kad taikus susitarimas šioje byloje mažai tikėtinas.

Atlikus savarankišką tyrimą peržiūrint civilines bylas Vilniaus m. 1-osios ir 3-ios apylinkės teismų archyvuose, pastebėjau, kad per 2007 metus išnagrinėtų civilinių bylų apie 3 procentai baigiama taikiai. Iš šių 3 procentų didesnę dalį taikiai užbaigtų bylų priskiriama byloms dėl skolos priteisimo, žalos atlyginimo, netesybų bei palūkanų priteisimo. Tik 0.5 procento visų taikiai baigiamų bylų, yra šeimos, darbo santykių bei privatinės nuosavybės gynimo bylos. Šalys labiau linkusios derėtis bylose kur vyrauja skoliniai arba kitokie komerciniai santykiai. Tai būtų galima paaiškinti prielaida, kad tokiose bylose esantis ginčas retai kada liečia dvasinius, moralinius dalykus t.y. taip vadinamą žmogiškąjį faktorių. Be to, šiuose santykiuose egzistuoja raštiškos sutartys, susitarimai, kontraktai. Dar labai svarbu, kad komercinius santykius apsunkinęs ginčas suponuoja nuostolius ar kitokius piniginius praradimus ir todėl šalys labiau linkusios surasti kompromisą, derėtis, nusileist. Todėl galima teigti, kad šalių sutaikymo galimybės didžia dalimi priklauso ir nuo bylų kategorijų: ar tai būtų šeimos, komercinės bylos, bylos dėl nuosavybės teisių gynimo ar darbo bylos.

2.1.1. Šalių sutaikymo teisme procedūra

Civilinė byla yra nagrinėjama nuosekliai, tam tikrais etapais, kurie yra vadinami civilinio proceso stadijomis. „Civilinio proceso stadija suprantama kaip procesinių veiksmų ir kaip jų rezultatas susiklosčiusių procesinių teisinių santykių tam tikram proceso tikslui pasiekti visuma“.¹⁷ Teisės moksle išskiriamos tokios civilinio proceso stadijos: civilinės bylos iškėlimas, pasirengimas civilinės bylos nagrinėjimui, teisminis nagrinėjimas, neįsiteisėjusių teismo sprendimų ir nutarčių nagrinėjimas apeliacine tvarka, teismo sprendimo vykdymas, įsiteisėjusių teismo sprendimų, nutarčių nagrinėjimas kasacine tvarka, proceso atnaujinimas.¹⁸ LR CPK 140 str. 3d. numatyta šalių teisė užbaigti bylą taikos sutartimi bet kurioj proceso stadijoje.

Civilinės bylos iškėlimo stadijoje atliekami civilinės bylos iškėlimo procesiniai veiksmai: teismui paduodamas pareiškimas, teisėjas svarsto pareiškimo priėmimo klausimą, paduodant pareiškimą kartu pateikiami įvairūs prašymai, šalinami pareiškimo trūkumai.¹⁹ Šioje stadijoje, įmanomas tik ieškovo atsisakymas nuo ieškinio, bet ne taikos sutartis, kadangi atsakovas dar nėra gavęs pareikšto ieškinio be jo priedų nuorašų.

¹⁷ E.Laužikas. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius:Justitia, 2003, psl. 47

¹⁸ Cit.op.1, psl. 48

¹⁹ *Ibid.*

Sutaikymo procedūrai yra labai svarbi pasirengimo civilinės bylos nagrinėjimui stadija. LR CPK pasirengimo civilinės bylos nagrinėjimui stadijos reglamentacija sudaro tinkamas prielaidas apsispręsti šalims užbaigti ginčą be teismo nagrinėjimo. LR CPK 226 straipsnyje nustatyta, kad pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu šalys ir tretieji asmenys turi pateikti teismui visus turimus įrodymus bei paaiškinimus, turinčius reikšmės bylai, tai pat išvardinti įrodymus, kurių jie negali pateikti teismui. Kartu turi būti nurodytos aplinkybės trukdančios tai padaryti. Tam, kad tinkamai pasirengti sutaikymo procedūrai, teismas visų pirma turi būti susipažinęs su pateiktais dokumentais, šalių pozicija (ieškiniu ir atsikirtimais į ieškinį), todėl šie dokumentai turi būti tinkamai paruošti, pateikti ir teismo priimti. Labai svarbu, kad ne tik teismas, bet ir bylos šalys žinotų viena kitos reikalavimus ir įrodymus, kuriais tie reikalavimai grindžiami. Tai padeda kitai šaliai tiksliai formuluoti savo poziciją, prognozuoti kitos šalies veiksmus. Atsakovas, iš anksto žinodamas kokiais įrodymais ieškovas grindžia savo reikalavimus, gali juos įvertinti, apsispręsti, ar ištis dėl visų reikalavimų verta ginčytis, galbūt geriau baigti bylą taikiai.²⁰

LR CPK numato du alternatyvius pasiruošimo teismui bylos nagrinėjimui būdus: rašytinį t.y. šalims keičiantis paruošiamaisiais dokumentais ir žodinį (LR CPK 225 str.). „Vieno iš dviejų pasiruošimo būdų pasirinkimo galimybė padaro pasiruošimo stadiją lankstesne ir leidžia kiekvienu atveju surasti reikiamą pusiausvyrą tarp proceso operatyvumo ir ekonomijos bei šalių lygiateisiškumo, teisingumo bei visapusiškumo principų“. ²¹ LR CPK leidžia teisėjui savo nuožiūra pasirinkti pasirengimo teismui nagrinėjimui būdą. Rinktis rašytinę ar žodinę pasirengimo teismui nagrinėjimui formą numatyta ir Vokietijos CPK 272 straipsnyje. Teismas, gavęs atsakovo atsiliepimą į ieškinį, gali preliminariai įvertinti šalių poziciją ir nuspręsti, kurį pasiruošimo teismui nagrinėjimui būdą tikslingiau pasirinkt konkrečioje byloje. Teismas privalo įvertinti turimą medžiagą ir tuo požiūriu, ar nėra galimybės sudaryti taikos sutartį. Pasirengimo teismui nagrinėjimui stadijos užduotis yra ne tik surinkti visą būtina bylai nagrinėti medžiagą ir užtikrinti, kad visą byloje esančią informaciją turėtų ne tik teismas ir šalys, bet ir pamėginti sutaikyti ginčo šalis ir šitaip užtikrinti, jog ginčas būtų pašalintas jau pradinėje proceso stadijoje.²²

Teismas skiria parengiamąjį teismo posėdį matydamas galimybę, kad byloje gali būti sudaryta taikos sutartis :

- tokią išvadą teismas gali padaryti įvertinęs pareikštą ieškinį, prie jo pridėdamus dokumentus bei atsakovo atsiliepimą į ieškinį.

²⁰ V.Valančius. Kai kurie naujojo civilinio proceso kodekso bruožai//Jursiprudencija. 2002, psl. 157

²¹ *Ibid.* psl.160

²² V.Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės.Vilnius: Justitia, 2002, psl.147

- atsižvelgiant į tai, kad valstybė yra suinteresuota šeimos išsaugojimu ir puoselėjimu, LR CK 3.54 straipsnis ir Lietuvos CPK 384 straipsnis įpareigoja teismą imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti. „Valstybė taip pat yra suinteresuota taikiu ginču, kylančiu iš darbo teisinių santykių, išsprendimu. Šiuo atveju kalbama apie dviejų pačių didžiausių visuomenės socialinių partnerių (darbdavių ir darbuotojų) ginčą, todėl visuomenė suinteresuota taikiu jo išsprendimu, kartu išsaugant tolesnią bendradarbiavimo galimybę.“²³;
- jeigu tokiu būdu bus geriau ir išsamiau pasirengta nagrinėti bylą teisme (LR CPK 228 str. 1d.)

Reikėtų paminėti kaip šiuo metu teismas, prieš pradėdamas parengiamąjį teismo posėdį, rengiasi šalių sutaikymui. Čia gali įsijungti teisminės mediacijos institutas, kuris dar tik pradeda savo pirmuosius žingsnius Lietuvos teismuose (apie jį išsamiau pakalbėsiu vėliau). Visų pirma teismas paskiria parengiamąjį teismo posėdį, išsiunčia šaukimus šalims bei prideda prie šaukimo informaciją apie tai, kad šalys ginčą su mediatoriaus pagalba gali pabaigti taikiai. Šiame pranešime yra išvardinami ginčo išsprendimo taikaus susitarimo pagrindu privalumai, garantijos, pasekmės, tvarka ir tai pirmasis teismo veiksmas šalių sutaikinimo link. Toliau jau viskas priklauso kaip pasireikš šalių valia taikytis. Pastebima tokia tendencija, kad šalys, gavusios tokią informaciją, suskuba teirautis, kas tai yra, ką jiems tokia mediacija duos, ar ilgai ji truks ir kaip jie turi elgtis. Dažniausiai šalys renkasi yprastą teismo procesą savo ginčui spręsti. Taip yra todėl, kad ši naujovė kol kas per daug nesuvokiama ir neįprasta, todėl įtartina ir gąždinanti. Savarankiškai tyrinėjant šią situaciją Vilniaus m. 3 - ios apylinkės teisme, neradau jokių duomenų, kad šalis prieš parengiamąjį teismo posėdį pati paprašytų perduoti ginčą spręsti mediatoriui, tačiau manau tai tik laiko klausimas.

Parengiamojo posėdžio metu teismas apklausia šalis, siekdamas išsiaiškinti ginčo esmę, nustatyti jų reikalavimų ir atsikirtimų turinį, įrodymus, kuriais šalys remiasi ir tokiu būdu atskleisti ginčo esmę. Tada teismas pasiūlo šalims abipusių nuolaidų būdu pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį. CPK 230 straipsnio pirmojoje dalyje nurodyta, kad šiais veiksmais teismas rengiasi nagrinėti bylą iš esmės. Šio etapo metu teismas bando nustatyti tikrąsias konflikto kilimo priežastis, kurios dažnai būna paslėptos, kartais net pačių šalių neįvardintos. Paprastai teismas leidžia šalims išreikšti emocijas: pyktį, neapykantą, priešišumą ir tada sudaro bendrą vaizdą bei planą kaip padėti šalims imti ieškoti išeities iš susidariusios situacijos, pradėti derėtis. Gali būti taip, kad ginčas paremtas tik emocijomis, susikurtais priešiškumu ar barjeriais prieš

²³ *Cit.op.22.,psl.198*

kitą šalį, kuri net ir nesiruošia ginčytis, prieštaraut, o su viskuo sutinka. Teisėjas turėtų paaiškinti, paskatinti, net svariais argumentais „stumtelėti“ šalis taikios ginčo baigties link. Kartu teismo aktyvumo ribas lemia konkreči situacija²⁴ tačiau aišku, kad teismas jokia būdu negali siūlyti šalims sudaryti taikos sutartį pilygtinai. Šitoks veiksmas būtų neteisėtas. Teisėjas gali skatinti, bet tik nuo ginčo šalių valios priklauso, kaip jos į tai reaguos.

„CPK 249 straipsnio pirmojoje dalyje nurodyta, kad, pranešęs apie bylą ir nustatęs, kad ieškovas palaiko savo reikalavimus ir atsakovas pripažįsta pareikštą ieškinį, teismas privalo išsiaiškinti, ar išnaudotos visos galimybės sudaryti taikos sutartį. Jeigu šios galimybės neišnaudotos, teismas turi vykdyti CPK 159 straipsnio pirmojoje dalyje nustatytą pareigą imtis priemonių šalis sutaukyti. Ši pareiga pirmosios instancijos teismui išlieka iki pat to momento, kai jis išeina į pasitarimų kambarį priimti sprendimą, o tuo atveju, jeigu procesas nesibaigia sprendimo priėmimu– ir apeliacijos stadijoje.“²⁵

Teismas išaiškina šalims taikos sutarties sudarymo tvarką ir padarinius, pabrėžia, kad teismo patvirtinta taikos sutartis tampa privalomu vykdyti dokumentu, savo galia prilygstančiu teismo sprendimui. LR CPK 87 str. įtvirtintas naujas žyminio mokesčio klausimo reglamentavimas taip pat yra žingsnis, skatinantis šalis pasirinkti taikų ginčo sprendimo būdą. Teismas praneša šalims, kad susitaikius, bus grąžinta 75 procentai sumokėto žyminio mokesčio, kad sudarydamos taikos sutartį šalys išvengs didėjančių bylinėjimosi išlaidų, įtampos, sutaupys laiko ir išvengs kitų neigiamų konflikto pasekmių. Atkreipčiau dėmesį ir į LR CPK 80 str. 3 d. įtvirtintą nuostatą, kad už apeliacinius ir kasacinius skundus mokamas tokio pat dydžio žyminis mokestis, koks mokėtinas paduodant ieškinio pareiškimą. Tai reiškia, kad valstybė atsisako skatinti šalis skųsti teismo sprendimus, proceso svarbą koncentruoja pirmojoje teismo instancijoje.²⁶ Šalys, suprasdamos, kad skundžiant teismo sprendimą aukštesnei instancijai, žyminis mokestis nesikeičia, yra priverstos pasvarstyti, ar finansiškai nėra naudingiau ginčą užbaigti taikiai.

Pats sutaukymo procesas pasireiškia tuo, kad teismas šalims pasiūlo išsakyti savo nuomonę dėl ginčo, išdėstyti savo požiūrį į kitos šalies nuomonę, jos tikslus ir motyvus, t.y. skatinama diskusija per kurią gali atsirasti šalių dialogas, derybos. Šiuos pokalbius teismas seka, klauso, užduoda tam tikrus klausimus, kurie vis labiau atskleidžia tikrąją konflikto pusę ir taip leidžia teismui suformuluoti dar kitus klausimus, kurie padėtų šalims pačioms ieškoti savo ginčo išsprendimo būdų.²⁷ Kaip pavyzdį galima pasiūlyti keletą variantų tokių klausimų:

²⁴ V.Valančius. Naujojo civilinio proceso kodekso naujovės//Teisės problemos. 2003, Nr. 1, psl. 15

²⁵ *Cit.op.13*

²⁶ V.Nekrošius. Naujasis civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindai// Teisė. 2002, Nr. 44, psl.108

²⁷ *Cit.op.13*

- Ar esant tokiai situacijai kurią mes kartu išsiaiškinome, negalima būtų prisėsti prie derybų stalo kartu su advokatais ir surasti abiem šalims priimtina jūsų ginčo išsprendimo variantą?;

- Kadangi ginčas labai užsiaštrinęs ir niekas kitas geriau už jus visų kilusio konflikto aplinkybių nežino, ar ne geriau būtų nedidinti savo išlaidų, negaišinti savo laiko, bereikalingai nevaikštinėti po teismus, o susėsti ir pabandyti susitarti?;

- Jeigu jums nepiimtini kitos šalies ginčo išsprendimo variantai, pabandykite suformuluoti savo ginčo išsprendimo variantus ir pateikti juos kitai šaliai, galbūt jūsų pasiūlyti variantai tiks kitai šaliai, arba jūs kartu susėsite ir rasite bendrai jums abiem tinkamą variantą?

Šių klausimų uždavimas skatina šalis svarstyti, kalbėti, diskutuoti ir kartu ieškoti taikaus savo ginčo išsprendimo varianto. Diskusijas teismas kontroliuoja, ragina šalis gerbti vienai kitą, prireikus nutraukia įžeidinėjimus, puolimą, spaudimą ir nekorektišką elgesį.

„Visais atvejais, siūlydamas susitarti taikiai, teismas lieka nešališkas ir vengia visko, kas galėtų sukelti abejonių jo neutralumu – teismas negali teikti įrodymų vertinimų, reikšti išankstinės nuomonės dėl galimos bylos baigties, ginčo sprendimo pasiūlymų. Tačiau teismas gali pranešti šalims apie tai, kad nesusitarus, ateityje laukia labai ilgi ir alinantys teismų procesai ne viename teisme, o tai reikštų papildomų išlaidų bei laiko ir emocijų švaistymą. Tačiau, pabrėžiu, teismas gali tik pranešti, bet ne gąsdinti, nesuformuluoti šio pranešimo taip, kad šalis imtų jausti spaudimą iš teismo pusės. Praktikoje, toks pranešimas skatina apsvarstyti taikos sutarties sudarymo galimybes ir imtis konstruktyvių savo ginčo išsprendimų variantų paieškų.“²⁸

Nemažai naudos taikiam ginčo išsprendimui duoda juridinė konsultacija tam tikrais šalių pozicijų svarumo klausimais. Dažniausiai tai atlieka advokatai. Jie geriau nei teismas turi suvokti savo klientų stipriąsias ir silpnąsias pozicijas puses ir sąžiningai pakonsultuoti, siekiant, kad klientas bereikalingai neimtų reikalauti bylos nagrinėjimo iš esmės, jeigu akivaizdu, kad konfliktą įmanoma išspręsti susitariant su kita šalimi. Čia svarbu pabrėžti, kad advokato konsultacija turi būti atvira ir sąžininga, be spaudimo, įkalbinėjimo ar kitokio nesuderinamo su advokato etika veiksmo, nes sprendimą dėl susitaikymo turi priimti klientas pats.

Atsiradus šalių dialogui, teismas dažniausiai padaro pertrauką arba skiria kitą posėdį ir leidžia šalims pačioms, joms patogiu metu, kartu su savo atstovais susitikti ir bandyti surasti kompromisą už teismo salės ribų. Kai ginčui spręsti reikia daug specialiųjų žinių arba jeigu derybų procesas gali ilgai užtrukti, teismas pasiūlo šalims kreiptis į tarpininkus, nepriklausomus ekspertus ar kitus specialistus. Sutaikymo metu teismas užtikrina šalių lygiateisiškumą, derybų proceso bei rezultatų sąžiningumą ir teisingumą. Negalima leisti deryboms vystytis vienai šaliai akivaizdžiai

²⁸ *Cit.op.13*

nenaudinga ir nesąžininga linkme.²⁹ Čia, kaip jau minėjau, labai svarbus advokato vaidmuo ir jeigu šalis advokato neturi, teismas turi suteikti galimybę šaliai, neturinčiai atstovo, pasirūpinti tinkamu savo interesų atstovavimu ir gynimu, ir todėl taikos sutarties derinimo klausimą turi atidėti kitam teismo posėdžiui. Svarbiausia, kad šalis jaustų teismo ir kitų asmenų, dalyvaujančių sutaikinimo procese, geranorišką pagalbą išspręsti kilusį konfliktą.

Jeigu sutaikymas nedavė rezultatų, teismas tęsia teismo posėdį ir jeigu tam tinkamai pasirengta ir šalys neprieštarauja, pradeda žodinį bylos nagrinėjimą iš esmės (CPK 231 str. 4 d. ir 5 d.)

Be anksčiau nurodytų, šalių sutaikymui gali būti naudojamos ir kitos priemonės, pavyzdžiui: pozicijų sukeitimas, saikingas pajuokavimas ir kt. Teisėjas pasiūlo šaliai įsivaizduoti save oponento pusėje ir pabandyti papasakoti kaip jis mato kilusią problemą ir jos išsprendimą. Jeigu šalių sutaikyti nepavyko išnaudojus visas įmanomas priemones, šias sutaikymo priemones teismas gali panaudoti ir vėlesnėmis bylos stadijomis. Teisėjas, ypač jeigu jis po to nagrinės bylą, negali būti toks lankstus, kaip kad daugeliu atvejų galėtų būti koks nors kitas asmuo – tarpininkas, taikintojas (mediatorius), nepriklausomas vertintojas. Jis privalo paklusti griežtiems teismo bylos nagrinėjimo principams ir taisyklėms, Teisėjų etikos taisyklių reikalavimams.³⁰ Naudodamas šias priemones, teisėjas rizikuotų pažeisti nešališkumo, betarpiškumo ir viešumo principus, teisėjų etikos reikalavimus vengti kontaktų su šalimis neprocesiniuose rėmuose, neturėti ir nereikšti išankstinės nuomonės dėl bylos.³¹

Taikinimo procedūroje vertintini ne tik proceso šalių ginčo teisiniai santykiai, bet ir kiti jų santykiai, šių santykių kontekstas. Nustatęs, kad šalių santykiai buvo ir (arba) bus ilgalaikiai, kad joms objektyviai teks ir toliau bendrauti (pavyzdžiui, jeigu šalys – sutuoktiniai, giminės, kaimynai, vienos bendruomenės nariai, seni verslo partneriai, komunalinių paslaugų tiekėjas–vartotojas ir pan.), teismas turėtų imtis aktyvesnių sutaikymo veiksmų. Šiame procese vertintina ir ginčo dalyko vertė, ginčo suma esant turtiniams ginčams. Taikiai išspręsti ginčą labiau tikėtina, jeigu ginčo dalyko vertė nėra didelė.³²

Taikantis konfliktuojančias šalis asmuo turėtų preliminariai įvertinti šalių ketinimus ir požiūrį į konfliktą. Jeigu kuri nors konfliktuojanti pusė užsiminė apie galimybę susitarti geruoju, tuo labiau jei tai padarė abi pusės, susitaikymo galimybė egzistuoja. Kitaip tariant, jeigu tikimybė suderinti interesus yra, vadinasi susitaikymas taip pat tikėtinas. Dažnai nesutariančios pusės pačios

²⁹ *Cit.op.13..*

³⁰ *Ibid.*

³¹ Lietuvos respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas visuotinio teisėjų susirinkimo 2006m. birželio 28d. sprendimu Nr. 12 P-3

³² *Cit.op.13*

turi gerų minčių, kaip reikalą išspręsti, bet nedrįsta tai pasakyti, todėl sutaikintojas turi sukurti progą šiom mintims realizuotis. „Pažymėtina, kad vien didelis konflikto intensyvumas, šalių agresyvumas arba emocinė priešprieša neleidžia vienareikšmiškai teigti, jog susitarti geruoju tikrai nepavyks. Dažnai nuslopinus neigiamas emocijas, agresiją, paraginus arba paskatinus šalis mąstyti pragmatiškai, taikus ginčo išsprendimas gali tapti visiškai realus.“³³

Sutaikymo procedūrą gali būti sudėtinga tinkamai atlikti nuo pradžios iki pabaigos, ji gali kiek užtrukti. Tačiau kad ir kas bebūtų atsitikę, sprendžiant, ar verta eikvoti laiką ir pastangas bandant šalis sutaikyti ir kiek rimtai į tai žiūrėti, derėtų atminti: kelios valandos sutaikymo gali sutaupyti ne vieną bylinėjimosi dieną; moksliniais tyrimais įrodyta, kad dėmesingas šalių nuomonių išklausymas, pagarba ir pasitikėjimas jomis, sąlygų sudarymas pačioms šalims imtis veiksmų spręsti konfliktą paprastai sukelia didesnio pasitenkinimo teisingumo vykdymo procesu efektą, formuoja šalių įsivaizdavimą apie teisingą teismo procesą net ir tais atvejais, kai galutinis bylos rezultatas būna nepalankus³⁴.

Jeigu abiem šalims pavyksta surasti priimtina ginčo išsprendimo variantą, iškyla šio varianto įforminimo klausimas. Tai įforminama taikos sutartimi, kurią padeda surašyti kvalifikuoti teisininkai, dažniausiai šalių advokatai. Jeigu taikos sutartis nesudėtinga, šalys gali parengti ir pasirašyti taikos sutartį pačios. Bet kokių atveju, kai šalys išreiškia valią bylą baigti taikiai ir paprašo atidėti teismo posėdį taikos sutarties tinkamui parengimui ir pasirašymui, teismas gali padaryti pertrauką arba skirti kitą posėdį.

Susitaikyti yra įmanoma ir teismo sprendimo vykdymo stadijoje. Pabaigus bylą nagrinėti iš esmės, teisėjas nepabaigia sutaikinimo procedūros t.y. jis vis tiek turi išaiškinti šalims, kad ir priėmus teismo sprendimą ir jam įsiteisėjus, šalys turi teisę ginčą užbaigti taikiai teismo sprendimo vykdymo stadijoje (LR CPK 595 str.).

Kuo anksčiau pradėjus spręsti kilusį ginčą, tuo didesnė tikimybė jį išspręsti. Pradinėmis konflikto stadijomis skiriant daugiau dėmesio bei pastangų taikiai sureguliuoti teisinius ginčus, taupomi teismo ir kitų proceso dalyvių laikas ir lėšos, šalinimi nesutarimų ir priešiško pagrindai, didėja pasitikėjimas teismų autoritetu ir kt. Psichologų tyrimai rodo, kad pradiniais tarpasmeninių konfliktų etapais galimybė visoms šalims priimtinu būdu taikiai išspręsti ginčą yra gerokai didesnė, palyginti su ta, kuri yra, kai konfliktas įsibegėja ir pasiekia piką. Bet tai ne absoliuti tiesa ir ją reiktų vertinti atsargiai. Praėjus pakankamai ilgam laikui tarpui nuo konflikto pradžios egzistuoja nemaža tikimybė konfliktą išspręsti taikiai. Tokio susitaikymo priežastys – laikas, kuris įneša savų konfliktinės situacijos, aplinkybių pasikeitimų, o tai savo ruožtu keičia konfliktuojančių šalių

³³ *Cit.op.13*

³⁴ *Ibid.*

požiūrio į savo ginčą pasikeitimą. Be to, vėlesnėse konflikto stadijose, šalys jaučiasi pavargusios, tarsi „išsemtos“ ir todėl pradeda derybas, pasirašo taikos sutartį ir ginčą užbaigia.

2.1.2. Šalių sutaikymas apeliaciniame teisme

„Sutaikymas civiliniame procese ir bylos baigtis taikos sutarties pagrindu galimas ne tik pirmosios instancijos apylinkių teismuose, tačiau ir nagrinėjant skundus apeliacinės instancijos teismuose. Kalbant apie šalių sutaikymą apeliacinės instancijos teisme, reikėtų pažymėti, kad iš principo beveik visos aukščiau nurodytos nuostatos yra bendros ir galioja tiek pirmosios instancijos, tiek apeliacinės instancijos teismui. Apeliaciniame procese šalių dalyvavimas nėra privalomas. Šalies neatvykimas į bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme nelaikomas kliūtimi nagrinėti bylą (CPK 319 str. 3 d.). Tuo tarpu nagrinėjant bylą raštu, kas įprasta nagrinėjant atskiruosius skundus ir tam tikrais atvejais leidžiama nagrinėjant apeliacinius skundus (CPK 322, 323 ir 336 str.), procesas vyksta šalims nedalyvaujant (CPK 319 str. 3 d.). Tai sunkina šalių sutaikymo galimybes. 2003 m. rugsėjo 26 d. konsultacijoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius išaiškino, kad pasirengimo nagrinėti bylą veiksmus, būdingus pirmosios instancijos teismui, gali atlikti ir apeliacinės instancijos teismas. Matydamas galimybes šalims sutaikyti, apeliacinės instancijos teismas gali surengti parengiamąjį teismo posėdį, kur išsiaiškintų ar ta galimybė reali ar ne. Tokiais atvejais, net jeigu apeliantas prašo bylą nagrinėti rašytinio proceso būdu, teismas gali išnaudoti CPK 336 straipsnyje numatytą galimybę atskirąjį skundą nagrinėti žodžiu, kai tai pripažįsta būtinu. Be to, remdamasis bendrąja CPK 160 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto nuostata, apeliacinės instancijos teismas taip pat turi teisę pripažinti šalies dalyvavimą teismo posėdyje būtinu.“³⁵

“Naujajame CPK įtvirtintas ribotosios apeliacijos modelis. Nustatyti draudimai pateikti naujus reikalavimus, įrodymus ir argumentus, keisti ir papildyti apeliacinius ir atskiruosius skundus, draudimai apeliacinės instancijos teismui peržengti apeliacinio ir atskirojo skundo ribas (CPK 312–314, 320 ir 323 straipsniai). Šie draudimai ir apribojimai apeliaciniame procese gali šiek tiek sumažinti sutaikinimo galimybes. Remiantis praktika, paprastai taikos sutartimis šalys apeliacinės instancijos teisme išsprendžia visą ginčą ir tai padaro kitaip, nei atliko pirmosios instancijos teismas savo sprendime“³⁶: *ieškovas UAB „T“ kreipėsi į 2-os apylinkės teismą ir prašė nustatyti servitutą bet kuriuo paros metu naudotis 75 903 kv.m. ploto žemės sklypo dalimi, bei priteisti bylinėjimosi išlaidas. Nurodė, kad šioje sklypo dalyje yra ieškovui nuosavybės teise*

³⁵ *Cit.op.13*

³⁶ *Ibid.*

priklausantys statiniai. Valstybinio žemės sklypo, kuriame yra minėti statiniai, nuomos sutartis yra sudaryta su UAB „V.T“, o nuomininkas minėtą sklypą subnuomoja UAB „V.E.“. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas 2007 m. spalio 19 d. sprendimu ieškinį atmetė. Ieškovas UAB „T“ pateikė apeliacinį skundą, kuriuo prašė panaikinti Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo sprendimą ir priimti naują sprendimą – ieškinį patenkinti bei priteisti bylinėjimosi išlaidas. Nagrinėjant civilinę bylą apeliacinės instancijos teisme, šalys – ieškovas ir atsakovas sudarė taikos sutartį, kuria susitarė, kad nuo šios sutarties patvirtinimo momento ieškovas turės teisę bet kuriuo paros metu naudotis 75 903 kv.m. ploto žemės sklypo dalimi statinių ir/ar įrengimų, priklausančių ieškovui nuosavybės teise aptarnavimui, jų tinkamam eksploatavimui; kad atsakovas įsipareigoja imtis visų būtinų priemonių bei suteikti visus būtinus sutikimus, parengti ir pateikti visus būtinus dokumentus ieškovui, ketinančiam teisės aktų nustatyta tvarka inicijuoti servituto nustatymo procedūrą Vilniaus apskrities viršininko administracijoje. Šalys taikos sutartį prašė patvirtinti, civilinę bylą nutraukti. Tuo tarpu tretysis asmuo UAB „V.E.“ prašė teismą taikos sutarties netvirtinti, pareiškė, kad tokia sutartis peržengia pareikštus ieškinio reikalavimus, prieštarauja imperatyvioms įstatymų nuostatoms, numatančiom servituto nustatymo žemės sklype sąlygas ir tvarką bei pažeidžia trečiojo asmens, subnuomojančio žemės sklypą, kuriame ketinama nustatyti servitutą, teises pilnai naudotis žemės sklypu. Trečiojo asmens teisė turi būti ginama kaip viešasis interesas, nes jo teikiamos paslaugos yra skirtos Vilniaus miesto visuomenės – didžiąja dalimi gyventojų, taip pat įstaigų ir organizacijų šilumos energetiniams poreikiams tenkinti. Ieškovo ir atsakovo prašymas tvirtinti taikos sutartį buvo patenkintas. Vilniaus apygardos teismas trečiojo asmens UAB „V.E.“ argumentus, kad sudaryta taikos sutartis negali būti tvirtinama, atmetė motyvuodamas, kad teismui pateikta tvirtinti taikos sutartimi šalys susitarė dėl teisių gynimo siauresne apimtimi (dėl teisės naudotis žemės sklypo dalimi), negu buvo pareikšta (dėl servituto nustatymo), ir kadangi ieškinio reikalavimų apimtis nėra peržengiama. Be to, taikos sutarties patvirtinimui tretieji asmenys Vilniaus apskrities viršininko administracija ir Vilniaus m. savivaldybės administracija neprieštaravo. Teismas padarė išvadą, kad tretysis asmuo UAB „V.E.“ savo teiginių, kad taikos sutartimi būtų pažeistos jo teisės naudotis žemės sklypu ir interesai, kurie yra viešo pobūdžio, taip pat niekuo nepagrindė. Šiuo atveju šalys kitaip išsprendė savo ginčą, nei jis buvo išspręstas pirmos instancijos teisme: pirmos instancijos teisme ieškinys buvo atmestas, o apeliacinėje instancijoje šalys sudarė taikos sutartį bei įtvirtino ieškovui servituto teisę naudotis atsakovui preklausančiu žemės sklypu tam, kad priėti prie savo statinių. Ribotosios apeliacijos paskirtis – užtikrinti proceso koncentruotumą, operatyvumą, mažinti apeliacinės instancijos teismų darbo krūvį, išsaugoti teisinį aiškumą ir apibrėžtumą.

Kaip jau minėjau, šalia teisinės taikos atkūrimo reikia pripažinti ir socialinės taikos atkūrimo svarbą. Todėl taikaus ginčo išsprendimo galimybei susipriešinus su ribotosios apeliacijos draudimais, šių draudimų nereikėtų sureikšminti ir prioritetą derėtų teikti socialinei taikai. Socialinės taikos siekimas visose bylose, bet kokiais būdais ir priemonėmis taip pat negali tapti savitiksliu, visiškai griauti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme, kaip ir bet kokiame kitame teisme, tvarką. Siekdamas taikaus šalių susitarimo, teismas turi vadovautis racionalumo ir protingumo kriterijais, atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes. Priėmus sprendimą, šalys aiškiai pamato bylos išsprendimo jų nenaudai konkrečius padarinius – priteistas bylinėjimosi išlaidų sumas, patenkintus ir atmestus konkrečius reikalavimus ir pan. Teismui priėmus sprendimą, neigiami padariniai, iki tol buvę nekonkretūs ir neapčiuopiami, materializuojasi.³⁷

“Potencialios rizikos pralaimėti bylą apeliaciniame procese, nepaisant to, pirmojoje instancijoje ji laimėta ar pralaimėta, objektyviai niekada negalima paneigti. Pirmosios instancijos teismų sprendimai aukštesnių teismo instancijų revizuojami palyginti dažnai. Galiausiai taip pat svarbus itin gyvybingas instancinis bylininkų mentalitetas. Kalbant apie šalių sutaikymo galimybes, jis lemia, kad bylininkai labiau linkę atsiklaudyti į didesnę autoritetą jų akyse turinčio apeliacinės instancijos teismo teisėjų, nagrinėjančių bylą kolegialiai, raginimus tartis geruoju, negu, tokių bylininkų manymu, į mažiau solidaus ir autoritetingo pirmosios instancijos teismo teisėjo raginimus. Taika apeliacinės instancijos teisme dažnai pasiekama, įvertinus tokias taikaus ginčo išsprendimo galimybes, apie kurių egzistavimą pirmosios instancijos teisme nei šalys, nei pats teismas net nesusimąstė.”³⁸

2.2. Taikinimas ir sutaikymas komercinio arbitražo teisme

Komerciniai (verslo) ginčai sprendžiami ne tik teisme, bet ir komercinio arbitražo teisme arba neformaliais, draugiškais būdais. Valstybiniame teisme ginčas sprendžiamas tik tuo atveju, jei nėra arbitražinio susitarimo, jis negalioja, yra netikslus, neįgyvendinamas arba šalys nesutarė spręsti ginčą draugiškai (derybomis, tarpininkavimu). Ginčo šalys, pageidaujančios sureguliuoti bet koki nesutarimą, gali kreiptis ir į Vilniaus tarptautinį ir nacionalinį komercinį arbitražą (toliau – Vilniaus arbitražas).

Pagrindinė tarpininko, kuris vadinamas mediatoriumi, pareiga - suderinti ginčo šalių priešpriešinius interesus. To siekiant, tarpininkas privalo nešališkai patarti, pasistengti sudaryti tinkamą susitarimui pasiekti psichologinį klimatą. Tarpininkas (sutaikintojas) visada turi siekti ir

³⁷ *Cit.op.13*

³⁸ *Ibid.*

atitinkamai organizuoti procesą, kad ginčo šalys pačios išspręstų visus ginčijamus klausimus ir pačios pasiektų jas tenkinantį susitarimą. Tarpininkas (sutaikintojas) privalo po paskyrimo tuoj pat susisiekti su ginčo šalimis, esant reikalui susitarti dėl papildomų įrodymų pateikimo terminų, būsimo susitikimo laiko, vietos, atlygio už tarpininkavimo paslaugas dydžio, jo sumokėjimo sąlygų ir kitko. Tarpininkavimo (sutaikinimo) proceso eigoje tarpininkas – taikintojas išnagrinėja visus ginčo šalių pateikiamus dokumentus ir kitokius įrodymus, įvertina jų siūlymų ar keliamų reikalavimų pagrįstumą, prireikus prašo, kad jos pateiktų papildomus įrodymus ar išsamiau raštu išdėstytų savo pozicijas ginčijamais klausimais, arba plačiau apibūdintų atskirus faktus, aplinkybes ar kitus dalykus. Bet kada sutaikinimo proceso metu tarpininkas (taikintojas) gali patikrinti šalių pateiktus įrodymus, atlikti bet kokius jų tyrimus, imtis kitokių priemonių, reikalingų jo manymu tinkamai sureguliuoti ginčą. Atlikdamas taikinimo funkcijas, tarpininkas turi veikti visiškai nešališkai ir nepriklausomai nuo bet kokios įtakos. Kompromisinio sprendimo šalims sutaikyti paieškos metu tarpininkas turi vadovautis tik savo kompetencija (patirtimi), įsitikinimais, teisingumu ir kitomis vertybėmis, Europos mediatorių elgesio kodekso ir Arbitro etikos taisyklių nuostatomis. Tarpininko teikiami siūlymai ar patarimai ginčui sureguliuoti turi būti grindžiami įstatymais, kitais teisės aktais, šalių sutartiniais įsipareigojimais, dalykinio bendradarbiavimo patirtimi, kitokiais teisingumą ir teisėtumą patvirtinančiais dalykais. Esant reikalui, tarpininkavimo – sutaikinimo proceso metu tarpininkas turi pateikti šalims reikiamą informaciją apie norminius aktus, kuriais remiantis galimas taikus ginčo sureguliuavimas. Jeigu kuri nors šalis pateikia reikalavimų, dorovės normas ar komercinę praktiką neatitinkančius įstatymus, tarpininkas (taikintojas) privalo išaiškinti jų nepagrįstumą ar netinkamumą, siekiant taikiai sureguliuoti ginčą. Bet kurioje tarpininkavimo – taikinimo procedūros stadijoje tarpininkas gali pateikti šalims jo manymu tinkamus ginčo sureguliuavimo pasiūlymus. Bet koks tarpininko (taikintojo) pasiūlymas dėl ginčo sureguliuavimo yra ginčo šalims tik rekomendacija ir neturi būti traktuojamas kaip spaudimas. Savo iniciatyva ar tarpininko paragintos ginčo šalys gali teikti savus ginčo sureguliuavimo siūlymus. Priimtini abiem ginčo pusėm tarpininko ar jų pačių siūlymai, gali būti įtvirtinti sudaromame tarp jų sutaikinimo susitarime.

Sutaikinimo susitarimą gali parengti ir pačios ginčo šalys po to, kai jos suderina ginčijamus klausimus. Visais atvejais, kai ginčo šalys prašo, tarpininkas (taikintojas) privalo padėti joms parengti sutaikinimo susitarimą. Susidarius palankioms ginčui sureguliuoti sąlygoms, tarpininkas privalo pats parengti ir pateikti šalių svarstymui sutaikinimo susitarimo projektą. Pasirašydamos sutaikinimo susitarimą, šalys ginčą užbaigia ir šis susitarimas tampa joms privalomu. Jei šalys pageidauja, sutaikinimo susitarimas patvirtinamas tarpininko (sutaikintojo) ir Vilniaus arbitražo pirmininko parašais bei pastarosios institucijos antspaudu. Taip įformintas

sutaikinimo susitarimas, vadovaujantis LR CPK 579-582 str., patvirtintas teismo nutartimi, įgyja privalomąją teisinę galią. Jo pagrindu išduodamas teismo leidimas (vykdomasis raštas), prievolė gali būti priverstinai įvykdyta įstatymų nustatyta tvarka per antstolį. Bet kokie žodiniai šalių pažadai ar susitarimai, pasiekti tarpininkavimo – sutaikinimo proceso metu, taip pat bet kokie tarpininko ar šalių siūlymai dėl ginčo sureguliuavimo, neišforminti sutaikinimo susitarimu, gali būti įgyvendinami tik gera šalių valia.³⁹

Kokie gi šio sutaikymo pranašumai palyginus su bylos nagrinėjimu valstybiniame teisme. Visų pirma, šalys pačios pasirenka ar ginčą perduoti nagrinėti teismui ar Komerciniam arbitražo teismui. Kreipdamosi ne į valstybinį teismą, o į arbitražą, ginčo šalys išvengia ilgai trunkančio bylinėjimosi proceso. Teigiama, kad arbitraže ieškinys dažniausiai išnagrinėjamas operatyviai, per 1.5-3 mėnesius, o teisme kai kurios sudėtingos bylos nagrinėjamos net kelerius metus.⁴⁰ „Kita vertus ir pats arbitražo procesas, kaip rodo praktika, nėra toks „nekaltas“ trukmės atžvilgiu kaip galėtų atrodyti. Plačiai pagarsėjusi ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje arbitražinė byla Švedijos bendrovė „Svenska petroleum exploration“ prieš Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir Lietuvos įmonę „Geonafta“ Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) arbitražo teisme buvo nagrinėjama trejus su puse metų, taigi, net arbitražas „kenčia“ nuo ilgų bylų nagrinėjimo terminų.“⁴¹

Svarbus arbitražo pranašumas - komercinės paslapties laidavimas, nes šalių pageidavimu ginčas gali būti sprendžiamas uždareme arbitražo teismo posėdyje arba dokumentiniu būdu. Teisme civilinės bylos paprastai nagrinėjamas ir teismo sprendimai skelbiami viešai (CPK 9 str.), bylos medžiaga prieinama net pašaliniams asmenims (CPK 10 str.). Apsaugojus nuo pašalinių dėmesio asmens privataus gyvenimo ir verslo paslaptis labiau tikėtina, kad šalių ekonominiai, socialiniai, geros kaiminystės, verslo ir kiti ryšiai nenutrūks ir sėkmingai plėsis toliau, o bylinėjantis teisme šitai mažai tikėtina.⁴²

Pažymėtina, kad labai dažnai praktikoje teismo sprendimu yra nustatomas teisėtumas ar neteisėtumas, kaltumas ar nekaltumas, faktų pripažinimas ar nepripažinimas, šalies teisumas ar neteisėtumas ir panašiai. Atitinkamai toks ginčo sprendimo teisme pobūdis gali supriešinti šalis ir jas atitolinti. Taigi, kitaip nei nagrinėjant ginčą teisme, arbitraže šalys daro abipusias nuolaidas dėl bendro kompromiso, leidžiančio išsaugoti draugiškus santykius. Šis reikšmingas bruožas skatina šalis sąmoningai rinktis arbitražą nei valstybinį teismą savo ginčui sureguliuot. Taigi ginčų

³⁹ Tarpininkavimo ir taikinimo procedūros reglamentas, patvirtintas Vilniaus komercinio arbitražo teismo valdybos 2003m. gruodžio 8 d. nutarimu

⁴⁰ J. Miniotaitė. Arbitražo asociacija padės spręsti komercinius ginčus. *Juristas*, 2005 Nr. 5, psl. 43-44

⁴¹ N. Kaminskienė. Alternatyvus ginčų sprendimas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2006 9(87); psl. 86

⁴² *Cit.op.41*

sprendimas pasitelkus arbitražą yra lankstus, lengvai suprantamas ir veiksmingas šalių civilinių ir komercinių ginčų sprendimo būdas, padedantis pasiekti socialinę taiką.⁴³

2.3. Mediacija. Mediacija privačiuose ginčiuose

2.3.1. Teisminė mediacija

Mediacija (lot. *mediation* - tarpininkavimas), tai į interesus nukreiptas konflikto sprendimo procesas, kurio metu neutrali ir nešališka trečioji šalis skatina ir padeda konfliktuojantiems pasiekti abi šalis patenkinantį sprendimą ir yra tradicinių teisinių konflikto sprendimų būdų alternatyva. Mediacijos tikslas - abiem pusėms priimtinausias ir tinkamiausias ginčo išsprendimo variantas, priimtas pačių šalių, gerbiant viena kitos sprendimus ir siekiant, nepažeidžiant abiejų šalių teisių bei teisėtų interesų.

Pateiksiu tokį pavyzdį: byloje, tarp siunčiančios krovinį ir vežančios krovinį įmonių, atsirado konfliktas dėl prastovos, kai įmonė, kuri vežė krovinį, laiku nepristatė krovinio ir todėl gaunantysis krovinį tretysis asmuo pareikalavo baudos sumokėjimo iš įmonės, kuri siuntė ir kuri užsakė mašiną iš antrosios įmonės pervežti krovinį. Įmonė, kuri sumokėjo baudą ir turėjo pristatyti krovinį laiku, savo ruožtu pateikė regresinį reikalavimą įmonei, kuri suteikė transportavimo paslaugas už tai, kad vairuotojas laiku, tam tikroje sutartoje vietoje, neišsikrovė. Iki šio atvejo įmonės glaudžiai bendradarbiavo, konfliktų nebūdavo, viena su kita atsiskaitydavo laiku. Tik po šio įvykio jos visiškai prarado pasitikėjimą viena kita ir po ilgų derybų su abipusiais kaltinimais buvo pareikštas ieškinys, vėliau priešieškiniis ir laukė ilgas procesas. Tačiau po tam tikro bylinėjimosi teisme laiko tarpo šalys vis tik atrado bendrą kalbą. Teismas pakankamai ilgai ieškojo ginčo kilimo priežasčių, tyrė dokumentus, apklausė liudytojus ir tik po liudytojų apklausos paaiškėjo, kad konfliktas kilo dėl vienos įmonės vadybininko kaltės, kuris dėl nerūpestingumo ar neapdairumo, savavališkai pradėjo vesti derybas su vairuotoju, nurodinėjo kur važiuot, kada nevažiuot ir panašiai, bet įmonei apie tokius savo veiksmus nepranešė. Todėl dėl tokių savavališkų įmonės vadybininko veiksmų įvyko nesusipratimas tarp dviejų įmonių ir jos buvo ant savo bendradarbiavimo santykių žlugimo ribos. Tai išaiškėjo tik bylos nagrinėjimo metu, prieš pat skelbiant teisinius ginčus. Teisėjas laikėsi tos pozicijos, kad šalims reikia bandyti susitaikyti bet kurioje proceso stadijoje ir tai pasiteisino. Šalys sudarė taikos sutartį ir, kaip išaiškėjo vėliau, tęsė komercinius santykius. Vadinas, teismas tokiu būdu atstatė ir teisinį, ir socialinį teisingumą. Mano pateiktas teisėjo elgesio pavyzdys labai primena mediatoriaus elgesį siekiant sutaisyti šalis. Tačiau mediacija negali

⁴³ *Cit.op.4.*

prasidėti tol, kol abi šalys neišreiškė savo valios spręsti ginčą mediacijos būdu, todėl mano pateiktas pavyzdys tėra veikiau mediacijos imitacijos modelis, nei pati mediacija.

Šiuo metu tik dar vyksta Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto svarstymas ir mediacijos procesas realiai yra vykdomas tik teisme, tik teisėjų ir teisėjų padėjėjų ir tik neoficialioje aplinkoje, t.y. nevedant proceso, nerengiant posėdžio, nerašant protokolo ir būtinai išlaikant konfidencialumą. Įstatymo projekte numatoma, kad jis bus taikomas mediacijai privačiuose ginčiuose. Įstatymo projekte vartojama sąvoka „privatus ginčas“ yra plati ir apima visas bylų kategorijas, nurodytas Civilinio proceso kodekso 1 straipsnyje: tai visi civiliniai, šeimos, darbo, intelektinės nuosavybės, konkurencijos ir kiti ginčai, kurie kaip civilinės bylos gali būti nagrinėjami bendrosios kompetencijos teismuose. Taigi įstatymo projektu siekiama apimti visas privačias mediacijas.⁴⁴ Įstatymo projekte nustatomos pagrindinės mediacijos privačiuose ginčiuose vykdymo sąlygos ir jos taikymo teisinės pasekmės. Taip pat įtvirtinamos esminės nuostatos, reglamentuojančios susitarimo dėl mediacijos sudarymo bei pačios mediacijos vykdymo tvarką, mediacijos pradžios ir pabaigos momento nustatymo taisyklės bei jų teisinės pasekmės, šalių ir mediatorių konfidencialumo pareigą, mediatoriaus nešališkumo, profesionalumo ir atsakomybės reikalavimus, mediacijos metu sudaromų taikos sutarčių teisinę galią bei kitų dalykų Tikimasi, kad priėmus įstatymo projektą, bus sukurta palanki teisinė aplinka taikyti meditaciją, teisinių santykių dalyviai bus skatinami ginčus spręsti taikiai, kad ginčo šalims pasirinkus alternatyvią ginčo sprendimo procedūrą - mediaciją, sumažės teismų darbo krūvis.

„Mediacija privačiuose ginčiuose apimtų teisminę mediaciją, mediacija, kurią vykdytų įvairios kitos valstybės institucijos (pavyzdžiui, Ryšių reguliavimo tarnyba, Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba ir kt.). Į įstatymo reguliavimo sritį nepatektų mediacijos, susijusios su baudžiamuoju ir administraciniu procesais. Tai lemia pastarųjų mediacijos rūšių specifika, dėl kurios šių rūšių mediacija dažniausiai reglamentuojama atskiruose įstatymuose.“⁴⁵ Tai būtų labai naudinga verslininkams, kadangi mediacijos privačiuose ginčiuose dėka rezultatas gali tapti pigesnis, greitesnis ir pragmatiškesnis, negu bylinėjimasis teisme. „Verslininkui svarbiausia suvokti, kad net tokioje byloje, kurioje jis visiškai įsitikinęs pergale, yra nemaža rizika, kad jis gali pralaimėti. Kai jis tai suvokia, ima mąstyti apie alternatyvas, galimybes susitarti ir surasti optimalų sprendimą. Juk mediacija orientuojasi į poreikių ir interesų patenkinimą. Todėl ir verslininkui, ir šeimos ginčo atveju tai priimtinesnis ir suprantamesnis ginčų sprendimo būdas. Žmogiškąja prasme, jei šis būdas pasiseka, jis visuomet yra patrauklesnis net lyginant su laimėjimais teisme. Sakoma,

⁴⁴ R.Simaitis. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje. Vilnius: Justitia, 2007/2, psl.

25

⁴⁵ *Ibid.*

kad bet kokiame laimėjime yra nemaža dalis pralaimėjimo kartėlio – ginčo dalyviui tenka nueiti ilgą kelią, investuoti lėšas, kurios ne visos atgaunamos, todėl proceso pabaigoje laimėjusi šalis gali ir finansine prasme likti nuskriausta, ir jausti, kad laimėjimas ne toks jau saldus. Tuo tarpu mediacija, jeigu jai skiriama pastangų ir iniciatyvos, gali pasibaigti pasiekus priimtinesnius ir geresnius rezultatus.”⁴⁶

Lietuvoje mediacija dar tik prasideda ir yra tik teisminė, t.y. vyksta tik teisme. Mediacija savo prasme mažai kuo skiriasi nuo teismo sutaikymo. Skirtumas tame, kad teisminis sutaikymas yra tarsi išsprastas į civilinio proceso rėmus, vyksta parengiamojo ar teismo posėdžio metu, išlaikant oficialumą, nes vyksta griežtai reglamentuota teismo posėdyje tvarka, kur rašomas teismo posėdžio protokolai. Teismo posėdžio metu teisėjas negali nukrypti nuo procesinių taisyklių reikalavimų ir imti bendrauti su kiekviena šalimi atskirai ne teismo posėdyje. Taip būtų pažeistas nešališkumo principas, nes kiekviena šalis turėtų pagrindą suabejot teisėjo nesuinteresuotumu bylos baigtimi. Be to, teismo sutaikymo metu, sutaikytoju gali būti tik teisėjas. Mediacijos procesas kiek lankstesnis, vyksta ne pas tą patį teisėją, kuris nagrinėja ginčą, be to, nėra jokio oficialumo: kai bylą nagrinėjantis teisėjas nusprendžia ginčą perduoti mediacijai, pati byla nėra tęsiama, ji perduodama teismo mediatoriui tik susipažinimui, bet ne oficialiam vedimui pagal nustatytą procesą. Jeigu mediacija pavyksta ir šalys sutarė bei sudarė taikos sutartį, teisminė mediacija baigiasi ir byla grąžinama tam teisėjui, kuris ją pradėjo nagrinėti, taikos sutarties patvirtinimui. Jeigu mediacija nepavyksta, t.y. šalys nesutaria, mediacijos procesas nutraukiamas ir byla grąžinama tolimesniai jos nagrinėjimui teisėjui, kuris šį ginčą pradėjo nagrinėti.

Toliau mediacijos institutą panagrinėsiu plačiau. Svarbus mediacijos požymis tai, kad mediacijoje ieškomas abiejų konfliktuojančių pusių ginčo išsprendimo variantas joms bendradarbiaujant. Mediacijoje į pirmą vietą statomi konfliktuojančių pusių interesai, išaiškunami šių interesų priešingumas, skirtumas ir tuomet ieškomas interesų bendrumas, panašumas, kad galų gale būtų surastas abiem šalims priimtinausias konflikto išsprendimo variantas. Mediacijos procese sukuriama sąlyga tam, kad būtų surasta tokia šalių santykių forma, kuri sugebėtų konfliktuojančias šalis paversti ne tik bendraujančiomis, bet ir bendradarbiaujančiomis šalimis. Dalinai tai turėtų būti pasiekama jau pačiu jų dalyvavimu mediacijos procese, kas leidžia suvokti galimybes atkurti taiką ir vėl pradėti bendrauti ar bendradarbiauti. Be to, mediatoriaus pagalba šalys gali atrasti ir naujų bendravimo ar bendradarbiavimo galimybių, tokių, kokių jos neturėjo ir nemanė esant įmanomoms. Mediatoriui svarbu konfliktuojančioms pusėms pristatyti tikrovę, kurios jie patys nenori matyti ir vengia pripažinti.

⁴⁶ „Mediacija yra socialiai vertingas reiškinys“ 2007 08 07d. pokalbis su R.Simaičiu

Skirtingai nei teismo sprendimas, ne kiekvienas mediacijos procesas gali pasiekti visiškos konfliktinės situacijos išsprendimo. Tačiau jeigu toks rezultatas visgi pasiektas, jis turėtų būti kur kas stabilesniu ir rezultatyvesniu nei teismo sprendimas. Mediacija sugeba konfliktą pamatyt iš įvairių jo pusių, skirtingame rakurse ir sukonstruoti sprendimus, kurie atspindi tikrąją reikalo pusę, o kartu ir daro šį sprendimą realiai pritaikomą.

Skirtingai nei teismo procesas, kuris yra viešas (CPK 9 str.), mediacija išlaiko visišką konfidencialumą, todėl svarbu paminėti, kad mediacijos procesas leidžia pasiekti tokių rezultatų, kuriuos realizuojant, abi konfliktuojančios pusės išsaugo savo reputaciją ir taip išvengia jų konflikto paviešinimo.

Mediacija aktyviau įtraukia dalyvaujančius joje asmenis į susitarimo ieškojimą, daugiau įpareigoja, nei teismo procesas. Šalims suteikiama teisė savarankiškai ginti savo interesus ir suvokti, kad oponentas irgi turi teisę ginti savo interesus ir turėti kitą nuomonę. Už rezultatą, kurį pasiekė abi šalys, jos pačios ir yra atsakingos. Tai ypatingai svarbus momentas mediacijos procese, nes tokio reikalavimo nekelia taikos sutarties sudarymas teismo procese, kur atsakomybę už neproduktyvias derybas ar neteisingų sprendimų priėmimą galima perkelti teisėjams ar advokatams.

Teisinėje literatūroje teigiama, kad mediacijos procese šalys neanalizuoja praeities, kad išsiaiškinti kilusios konfliktinės situacijos kaltininkus. Čia į pirmą vietą iškeliamas klausimas kaip konfliktuojančių šalių santykiai atrodys ateityje, atrandami keliai į ateities sprendimus, kurie atitiks abiejų pusių interesus, nes tik tokiu būdu galima sukurti situaciją, kurioje nėra nei laimėjusios, nei pralaimėjusios šalies. Sutinku, kad joks ginčas negali būti išspręstas, jeigu šalys nuolat grežiojasi atgal ir aitrina praeities įvykius, kurie ir skatina atsirasti ginčui. Tačiau manau, sutaikintojas turėtų žvilgtelėti į praeitį, tam kad išsiaiškinti konflikto priežastis ir jo įsisenėjimo lapsnį. Įsivaizduočiau situaciją taip: ilgą laiką bendradarbiavę verslo partneriai po tam tikro laiko susipyko, nes vienas partneris kito partnerio atžvilgiu pasielgė tiesiog nesažiningai, laiku neatliko prievolės pagal sutartį, ko pasekoje kitam partneriui atsirado nuostoliai. Pirmasis partneris su tuo nesutiko, nes nežinojo egzistuojant kažkokiai antrojo partnerio sutarčiai su trečiuoju asmeniu, kuris ir pateikė reikalavimus atlyginti nuostolius. Patyrusi nuostolius šalis pateikė ieškinį antrajam verslo partneriui ir taip buvęs jų bendradarbiavimas nutrūko. Per parengiamąjį teismo posėdį šalys tik pradėjo po truputį atskleidinėti tikrąsias konflikto priežastis, bet labai nenoriai, nes paruošiamųjų dokumentų apsikeitimo stadijoje, visų ginčo aplinkybių atskleistos nebuvo. Tada mediatorius savo iniciatyva ėmė gilintis į šalių bendradarbiavimo istoriją ir savotišką atsakingų už kilusį konfliktą asmenų paiešką, siekdamas atrasti konflikto kilimo priežastį. Jeigu sekti to metodo, kad negalima kildinti praeities ir analizuoti jos, tuomet nebus įmanoma suvokti kas ištikrųjų tarp šalių įvyko ir ar jau visiškai nėra šansų jas sutaikyti. Manau, subtilus, neįkirus įsikišimas į konfliktuojančių šalių

bendravimo praeitį ne tik nesutrukdo taikos atkūrimo, bet kai kuriais momentais tampa būtinas, norint atrasti abiem šalims priimtinausią sprendimą taikai atkurti.

Mediacijos procese svarbu, kad šalys būtų lygios: t.y. tie veiksmai kurie atliekami su viena iš šalių, gali būti atliekami ir su kita. Be to, reikia atsižvelgti ir į jėgų pusiausvyrą kilusiame ginče, tačiau bet kokių atveju svarbu, kad šalys jaustųsi lygios mediacijos procese. Tai daroma todėl, kad silpnesnioji ginčo pusė jokių būdu nenukentėtų. Jeigu išaiškėtų, kad viena šalis turi kažkokią jėgos persvarą ir ginčo išsprendime tuo naudojasi, o mediatorius šią pusiausvyrą išlyginti neturi galimybių, tuomet jis privalo mediacijos procesą nutraukti. Mediacija galima tik tuomet, kai konfliktuojančios šalys yra pasiruošusios išspręsti konfliktinę situaciją ir tokiu būdu išsaugoti gerus tarpusavio santykius. Kitaip tariant, vienu iš svarbiausių mediacijos elementu galima laikyti būtent šalių valią ir norą išspręsti tarpusavio konfliktą, nesinaudojant jėgos persvara prieš silpnesniąją ginčo pusę. Būtina paminėti, kad tokiais atvejais labai svarbus yra šalies atstovo - advokato dalyvavimas. Mediatorius ne visuomet pajėgus žinoti tikrąsias konfliktinės situacijos aplinkybes, kas dažniausiai būna žinoma konfliktuojančių šalių advokatams, todėl jų geranoriškumas ir siekis padėti klientui ginčą išsispręsti greitai ir kokybiškai, labai pagelbėtų visame mediacijos procese.

Panagrinėsiu mediatoriaus pareigų atlikimo metodus. „Veiksmingos sutaikymo metodikos pasižymi lankstumu, prisitaikymu prie konkrečios situacijos. Taikintojas, atsižvelgdamas į savo žinias ir įgūdžius, į šalių pozicijas ir pageidavimus, į savo ir ginčo šalių charakterio ypatybes, kiekvienam konkrečiam ginčui ir situacijai parenka unikalią, tik jai būdingą sutaikymo techniką. Teisinėje literatūroje yra išskiriami įvairūs mediacijos stiliai, kuriuos mediatorius taikinimo procese naudoja savo nuožiūra. Mediacijos stilius, iš pradžių buvęs pirmasis ir vienintelis, kai tik šis konfliktų sprendimų metodas susiformavo ir buvo pradėtas oficialiai taikyti JAV 1960-1970 metais, dabar vadinamas **lengvinančiuoju** (*facilitative*) mediacijos stiliumi. Lengvinančiojo stiliaus tarpininkas struktūrina procesą taip, kad padėtų dalyviams pasiekti abiem šalims priimtina sprendimą. Tarpininkas užduoda klausimus, aiškinasi šalių pozicijas, bando išvelgti už išsakytų pozicijų glūdinčius interesus, padeda šalims ieškoti ir analizuoti konfliktinės situacijos išsprendimo alternatyvas. Lengvinančiojo stiliaus tarpininkas nepatarinėja ir nereiškia savo nuomonės dėl galimų sprendimų. Tarpininkas atsakingas už procesą, o šalys atsakingos už sprendimą. Šis stilius ir dabar yra vienas plačiausiai taikomas pasaulyje. Jis populiarinamas ir Lietuvoje.“⁴⁷

„**Vertinantįjį** mediacijos stilių suformulavo teisinį išsilavinimą turintys tarpininkai. Vertinančiojo stiliaus tarpininkai nurodo šalims jų pretenzijų pranašumus ir trūkumus, numato

⁴⁷ J.Sondaitė. Mediacijos stilių lyginamoji analizė. Socialinis darbas. 2004. Nr. 3(2), psl. 114-115

galimą sprendimą. Vertinančiojo stiliaus tarpininkai pataria ir rekomenduoja šalims priimti vienokio ar kitokio pobūdžio sprendimus. Jie daugiau rūpinasi šalių teisėmis, o ne poreikiais ir interesais, dažnai susitikinėja atskirai su kiekviena iš konfliktuojančia šalių, taip pat jų advokatais, kartais tik su jų advokatais vertindami teisinio ir mediacinio sprendimo pranašumus ir trūkumus.“⁴⁸

Nors lengvinančiojo ir vertinančiojo stiliaus tarpininkų vaidmenys labai skirtingi, bendra šiems abiem stiliams yra tai, kad jų pagrindinis tikslas yra pasiekti abiejų šalių susitarimą. Dar yra **pasakojamasis** (*narrative*) mediacijos stilius, kurio metu tarpininkas naudoja pokalbį ir aptarimą tam, kad padėtų šalims nesąmoningai atskleisti tikrąją konflikto prigimtį. Tai daroma „pasakojant istoriją“, kuri leidžia diskutuojantiems suprasti, kaip ir kodėl jie jaučiasi taip, o ne kitaip. Kai skirtingos istorijos yra papasakotos, tarpininkas sukuria „alternatyvią istoriją“, kuri būtų konfliktinės situacijos pakaitalas ir baigtusi ne tik abipusiškai priimtinu ginčo sprendimu, bet ir pagerėjusiu bendravimu. Taigi pasakojamojo stiliaus tarpininkas žiūri į konfliktą kaip į tikrovę, kuri yra sukonstruota abiejų konfliktuojančių pusių, paskui ją dekonstruoja ir sukuria naują tikrovę, kuri yra priimtina abiem šalims.⁴⁹

Dar yra **transformacinio** stiliaus mediacija, kurios metu tarpininkas siekia, kad konfliktuojančios šalys visų pirma pakeistų požiūrį į konfliktinę situaciją, vienas į kitą, bet ne ieškotų bendro sprendimo. Tarpininkas siekia, kad konfliktuojančios šalys įsisąmonintų savo jėgą konfliktinėje situacijoje, nes tik suprasdamas savo jėgą dalyvis taps pajėgus suprasti ir savo oponento situaciją. Taigi transformacinės mediacijos procese iš baimingo, gynybiško, į save nukreipto dalyvio situacijos suvokimas ir elgesys keičiasi, transformuojasi į empatišką, pasitikintį, atidų. Transformacija keičia ne situacijas, bet pačius žmones ir kartu daro įtaką ir visuomenės keitimuisi. Kuo daugiau visuomenėje saugių, pasitikinčių, supratingų, atsakingų žmonių, tuo pati visuomenė tampa geresne. Jeigu konfliktas susijęs su tarpusavio santykių, savigarbos, įvaizdžio, reputacijos dalykais, tuomet transformacijos ir pasakojamieji stiliai gali labiausiai pasiekti tinkamą konflikto sprendimą, tačiau šie stiliai neveiksmingi ar mažai veiksmingi situacijoje kai konfliktas susijęs su išteklių paskirstymo situacijomis.⁵⁰

„Mediacijos proceso specialistai S.Silbey ir S.E. Merry (1986) stebėję keturiasdešimties tarpininkų daugiau kaip pusantrą šimto sesijų, išskyrė du mediacijos stilius: **derėjimosi** ir **terapinį**. Derėjimosi stiliaus tarpininkų pagrindinis tikslas sukonzentruotas ties sprendimo priėmimu remiantis šalių pozicijomis, bet ne interesais. Terapinio stiliaus tarpininkai daugiau susitelkia į bendravimą ir santykius ir mažiau į sprendimo suradimą, skatina šalis reikšti

⁴⁸ *Cit.op.47, psl.112*

⁴⁹ *Ibid., psl.113*

⁵⁰ *Ibid., psl. 114-115*

jausmus, gilinas į ankstesnius santykius.“⁵¹ Yra iširta ir išskirta ir kitokių mediacijos stilių, tačiau į juos nesigilinsiu. Apibendrinimui norėčiau pasakyti, kad teisminė mediacija Lietuvoje dar tik prasideda ir todėl sunku pasakyti kokios jos taikymo perspektyvos, kokie stiliai bus dažniausiai naudojami ir kiek pasiteisins.

Taip pat reiktų sustoti ties klausimais, susijusiais su profesine etika ir mediatoriaus kompetencija. Yra priimtas Europos Tarybos Mediatoriaus kodeksas⁵², kurio rekomendacijos mediatoriaus atrankai yra labai svarbios. Pagal šį kodeksą yra išskiriami šie mediatoriaus darbo reikalavimai:

- 1) *Nešališkumas*. Mediatoriaus tikslas - palaikyti abi konfliktuojančias puses ir išlikti neutraliam. Mediatorius neužima kažkokios pozicijos ir taip skatina šalis išsakyti savo nuomones dėl iškilusios situacijos. Čia labai svarbu yra sąžiningumas, o taip pat suteikimas šalims vienodų galimybių išsakyti savo pozicijas, motyvus, nuomonę, lūkesčius.
- 2) *Šalių priėmimas*. Tai yra gebėjimas priimti kitą šalį su jos stipriom ir silpnom pusėm bei priešinga nuomone.
- 3) *Pripažinimas*. Mediatorius ne tik priima žmogų, bet ir parodo jam, kad jį gerbia, vertina ir skaitosi su jo nuomone. Iš to seka, kad su abiem ginčo šalim reikia kalbėti su pagarba ir jos pozicijos vertinimu. Ginčo pusėms turi būti suteikta galimybė paeiliui išsakyti savo nuomonę, kuri bus priimta ir į kurią bus atsižvelgta.
- 4) *Palaikymas*. Visiems žmonėms reikalingas palaikymas. Mediatorius privalo, išlaikydamas neutralią poziciją, palaikyti abi puses tam, kad jos galėtų išsakyti savo nuomonę.

Egzistuoja dar visa eilė mediacijos dalyviams keliamų sąlygų, kurios būtinos mediacijos sėkmei pasiekti:

- Pagarba ir kantrybė, sugebėjimas klausyti bei gebėjimas išgirsti kitą nuomonę;
- Nepagarbaus ir įžeidžiančio elgesio atmetimas;
- Geranoriškumas;
- Pasiruošimas bendradarbiauti ir asmeninė atsakomybė;
- Konfidencialumas;
- Atvitrumas ir sąžiningumas vienas kito atžvilgiu, kas liečia konflikto esmę;

⁵¹ *Cit.op.44., psl.114*

⁵² Code of Conduct for Mediators. Launched at a European Commission Justice Directorate conference in Brussels on 2 July 2004

- Susitarimo laikymasis ir jo įgyvendinimas.

Visų šių sąlygų dėka atsiranda galimybė:

- Išklausti ir kitą pusę, turėti omeny ir kitokią nuomonę tuo klausimu;
- Pažvelgti į konfliktą iš šono;
- Aiškiai suprasti iš ko tas konfliktas susideda, kokius aspektus reikalinga sureguliuoti ir ką reikėtų patobulinti;
- Galų gale atrasti visiškai naują poziciją, kuri ir taptų konflikto išsprendimu bei būtų priimtina abiem konfliktuojančiom pusėms.

Tam, kad mediacijos procesą lydėtų sėkmė, mediatorius privalo šalis informuoti kaip jos turi elgtis viena kitos atžvilgiu:

- Jos turi būti suinteresuotos užbaigti ginčą taikiai. Jos taip pat turi būti lanksčios ir aktyvios ieškant sprendimo susidariusioje situacijoje;
- Jos turi būti sąžiningos viena kitos atžvilgiu;
- Jos turi gebėti išreikšti savo poreikius ir siekius.

Taip pat labai svarbu, kad visam mediacijos procesui būtų skirta pakankamai laiko konfliktinės situacijos išsprendimo variantų paieškose. Dalyviai vienas kitam turi būti tolerantiški ir kantrūs ieškant visų įmanomų ginčo išsprendimo variantų. Jei tik prasideda bet kokio pobūdžio grąsinimai, mediacijos procesas turi būti nutrauktas.

Mediacijos proceso metu teismo procesas turi būti sustabdytas ir neturi vykti jokių paralelinių teisminių procesų, t.y. kol vyksta mediacija, šalys neturi teikti tą patį ginčą liečiančių ieškinių, priešieškinių ir pan. Kaip minėjau, labai svarbu, kad šalys atvirai ir sąžiningai pateiktų visą jiems žinomą informaciją, kuri liečia tą ginčą, nes tik tokios atviros ir sąžiningos informacijos pateikimas gali suponuoti mediacijos proceso sėkmę.

Ta informacija, kuri buvo gauta vykdant mediacijos procesą yra griežtai konfidenciali ir negali būti ja dalinamasi nei tarp mediatorių, nei tarp mediatorių ir trečiųjų šalių. Taip pat, jei mediacija nebuvo sėkminga, t.y. nesibaigė taikos sutarties sudarymu, mediatorius jokia būdu neturi teisės duoti parodymus prieš kurią nors iš ginčo šalių kitame procese.

Kiekvienas mediacijos proceso dalyvis turi teisę bendrauti su mediatoriumi ir gauti iš jo teisinę informaciją kaip konsultaciją, kokios pasekmės jų lauktų jeigu sutiktų su ginčo išsprendimo sąlygom arba nesutiktų, kitaip tariant, kokie šansai bylą laimėti ar kokios kitokios pasekmės jų gali laukti, esant susiklosčiusiai situacijai.

Kiekvienas mediacijos proceso dalyvis turi teisę atsisakyti šio proceso ir grįžti prie yprastinio bylos nagrinėjimo teisme.

Mediacijos proceso metu šalys veda derybas kartu, dalyvaudamos visos kartu. Kartais įmanomi ir individualūs susitikimai tarp mediatoriaus ir kiekviena šalimi atskirai, tačiau apie tai turi būti suderinta su abiem šalim ir vykti tik kitai pusei žinant.

Jeigu derybos sunkiai einasi ar jos atsidūrė aklavietėje, tarpininkas - mediatorius turėtų:

- Atsižvelgti į konfliktuojančių pusių poreikius ir bendrumus;
- Akcentuoti tai, kas jau sutarta;
- Atidėti to punkto, kuris privedė prie aklavietės, svarstymą;
- Rasti ir spręsti tą nesutarimą, kuris greičiau išsprendžiamas;
- Išspręsti nors vieną iš sąlygų, kuri stumtels neišsprendžiamą sąlygą link jos išsprendimo;
- Kviesti ekspertą, konsultantą arba pašalinį asmenį iš kitos mokslo srities;
- Padaryti pertrauką.⁵³

Kokia gi nauda gaunama iš mediacijos proceso:

- Šalys pačios planuoja kiek laiko ir kiek lėšų jos gali skirti ginčo išsprendimo mediacijos procese;
- Šalys sprendamos savo konfliktą, pačios kontroliuoja mediacijos procesą;
- Šalys gali surasti būtent tuos sprendimus, kurie tinka konkrečiam jų atvejui;
- Surastas sprendimas priklausys tik šalims, o tai reiškia, kad jos pačios prisiims atsakomybę už šio sprendimo įgyvendinimo pasekmes ir nebeliks kaltųjų.

Suradus bendrą, abiem šalims priimtina sprendimą, šis sprendimas turi būti užfiksuotas taikos sutartyje. Čia ypatingą reikšmę turi teisinis aspektas, kadangi tik teisės normų pagalba, išlaikant tam tikrą formą ir kitus reikalavimus, taikos sutartis galės būti teismo patvirtinta ir vėliau vykdoma.

Mediatorius taikos sutarties nesudarinėja, nepatarinėja kaip ją sudaryt, nes tai turi atlikti pačios šalys savo advokatų ar kitų asmenų pagalba. Mediatorius gali tik patikrinti pasiektą susitarimą taikos sutartyje, bet visiškai neturi jo tikrinti su ta intencija ar tas susitarimas vykdytinas.

Teisminėje praktikoje dažniausiai atsitinka, kad šalys susitaiko tik tam kartui, visiškai neturėdami iliuzijų atkurti taiką ateičiai t.y. vėl atkurti buvusios iki kilusio konflikto santykius, bet tai prieštarautų mediacijos instituto keliamiems toli einantiems tikslams, atkurti taiką ne tik tam kartui, bet ir į ateitį. Nors dar negalėčiau tvirtai pasakyti kaip tai padaryti, tačiau manyčiau, kad tokią taiką atkurti galėtų tik tam tikrų taikintojo sąvybių turintys asmenys. Tokie asmenys turi

⁵³ V.Stoškus. Konfliktai - ką daryti? Standartų spaustuvė.Vilnius. 2006, psl.84

įžvelgti ar susidariusioje situacijoje konfliktuojančios pusės gali atrasti taikų ginčo išsprendimo būdą. Tam mediatorius turi nustatyti konflikto laipsnį, ar jis išsprendžiamas, ar sunkiai išsprendžiamas, ar absoliučiai neišsprendžiamas. Jeigu tik neprieita prie išvados, kad absoliučiai neišsprendžiamas, tuomet tas konfliktas turi šansų būti išspręstas. Taikintojas turėtų įvertinti kokiomis geriausiomis priemonėmis galima būtų pabandyti šalis sutaisyti: ar užteks pokalbio, ar į pokalbį su šalimis reiktų pasikviesti kitų asmenų, kurie padėtų šalims susitaisyti (kaimynai, pažįstami, kiti verslo partneriai ir pan.), o gal dar reiktų ir specialistų (psichologo, eksperto, vaikų teisių apsaugos tarnybos atstovo) pagalbos t.y. mediatorius turi maksimaliai išnaudoti visas priemones šalims sutaisyti jeigu mato, kad yra net ir menkiausia galimybė tai padaryti.

Manau, sutaikytoju gali būti ne kiekvienas asmuo, kaip ir ne kiekvienas teisininkas gali būti teisėju ar advokatu. Tai turi būti profesionalus sutaikytojas. Šis asmuo turi pasižymėti: išvalgumu (pragmatiškumu), geranoriškumu, lankstumu, tolerancija, pakantumu, sąžiningumu taip pat turėti ir specialių mediacijos žinių.

Didelis skaičius bylų, užbaigtų taikiai, šiai dienai yra ne teismo, o pačių bylininkų ar advokatų nuopelnas, bet ne todėl, kad teismuose dirba ne profesionalūs teisėjai ar jie nenori gaišti laiką sutaikinimo procesui, o todėl, kad didelis teisėjų darbo krūvis nesuteikia teismui pakankamai laiko pasigilinti į ginčą taip, kad būtų įmanoma šalis efektyviai taikyti ir sutaisyti. Be to, ne kiekvienas teisėjas turi taikintojo savybių. Taip pat, manau, reiktų nepamiršti, kad teismas, sprenddamas privatų šalių ginčą, negali tapti privačiu arbitru. Jis visada lieka valstybės institucija, kuriai suteikta galia vykdyti teisingumą.⁵⁴ LR CPK 2 straipsnyje greta civilinio proceso tikslo - kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių, teismo tikslu yra ir ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdam. Todėl norėčiau akcentuoti, kad teismas, tai ne asmuo, kurio pagrindinis tikslas - šalių sutaikymas, o teismas – asmuo, kuris vykdo teisingumą ir jo tikslas kuo greičiau atkurti ne socialinę, o teisinę taiką. Vadinasi, teismo aktyvumas šiame procese yra pakankamai ribotas. Matyt, tai ir buvo viena Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo inicijavimo priežasčių.

Nuo 2008 m. sausio 1 d. bandomasis teisminės mediacijos projektas pradėjo veikti Lietuvos apeliaciniame, Kauno apygardos, Šiaulių apygardos, Vilniaus miesto 2 apylinkės, Vilniaus miesto 3 apylinkės, Druskininkų miesto apylinkės, Šalčininkų rajono apylinkės, Molėtų rajono apylinkės, Vilkaviškio rajono apylinkės ir Pasvalio rajono apylinkės teismuose. Pagal šiam momentui surinktus duomenis Vilniaus m. 3-ios apylinkės teisme nuo 2008 01 01d. mediacijai buvo

⁵⁴ E.Laužikas.Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, psl.378

perduotos 3 bylos, vienoje šalys nutraukė mediacijos procesą ir perėjo prie bylos nagrinėjimo iš esmės teisme, o dvi dar randasi mediacijos proceso stadijoje. Mediacija buvo nutraukta todėl, kad sutuoktiniai niekaip nesugebėjo rasti bendros kalbos dėl vis dar liepsnojančių emocijų, jų pozicijos kardinaliai skirėsi, be to, jų neatstovavo advokatai, kas labai apsunkina ne tik mediacijos procesą, bet ir aplamai bet kokią bylos nagrinėjimą.

Vilniaus 2-ojo apylinkės teisme jau yra viena byla po mediacijos pasibaigusi taikos sutartimi. Teisėja - mediatorė šalis sutaikė po dvi valandas trukusio pokalbio. Manychiau, tai galima būtų vertinti kaip pirmą, bendomojo teisminės mediacijos projekto, pergalę.

3. Šalių sutaikymo rezultatas

3.1. Šalių sutaikymo rezultatas - taikos sutartis

Kai ginčo šalys suranda abiem pusėm priimtina gincų išsprendimo variantą, jos susitaiko bei savo susitaikymą dažniausiai įformina taikos sutartimi.

Taikos sutartis - tai veiksmas, kuriuo šalys išsprendžia civilinį teisinį ginčą. Taikos sutarties sudarymas pašalina subjektyviąją civilinio teisinio ginčo pusę ir tai gali būti faktinio šalių susitaikymo pradžia. Taigi, šis procesinis veiksmas yra teisinė faktinio šalių susitaikymo forma. Šalių susitaikymas gali paskatinti sudaryti taikos sutartį, tačiau taikos sutarties sudarymas savo ruožtu gali paskatinti šalis susitaikyti.⁵⁵

LR CPK taikos sutarties sampratos nepateikia, tačiau taikos sutartį galima būtų išskirti pagal sekančius požymius:

- 1) tai yra šalių susitarimas;
- 2) šis susitarimas pasiekiamas abipusių nuolaidų būdu;
- 3) šalys susitarimu užbaigia visą ginčą ar tik jo dalį.

Vadinasi, taikos sutartis, tai abipusių nuolaidų būdu pasiektas viso ar dalies ginčo išsprendimas kompromisiniu susitarimu tarp ginčo šalių.

Labai svarbu paminėti šalių vietą civiliniame procese, kadangi tik šalys sprendžia dėl civilinio proceso pradžios, turinio, eigos ir pabaigos. Tačiau civilinis procesas nėra vien privatus šalių reikalas. Koncentruotumas, ekonomiškumas, kooperavimasis jame – tai kategorijos, siejamos su aiškiu viešuoju suinteresuotumu bylos baigtimi. Tad šalys negali naudotis turimomis teisėmis savo nuožiūra. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į viešąjį suinteresuotumą bylos baigtimi, turi teisę

⁵⁵ Р. Гукасян. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве. Саратов. Приволжское книжное издательство. 1970., psl. 139

nustatyti ir nustato šalių teisių įgyvendinimo tvarką civiliniame procese.⁵⁶ Be šalies valios negali būti kalbos apie taikos sutarties sudarymą. Tik šalis gali nuspręsti, ar jai nusileisti oponentui ar ne, ar bendradarbiauti su kita šalimi ar ne, ar siekti atkurti teisinę taiką, nežiūrint į tai, kad socialinė taika nebus atkurta. Būtent šalis, teikianti reikalavimus ar besiginanti nuo reikalavimų gali žengti pirmą žingsnį taikos sutarties sudarymo link, tačiau jei ji neturi atstovo, arba pernelyg nepatikli ir nesaugi, ji gali visiškai nepagrįstai ir neprotingai pasielgt ir atsisakyt palankių jai sprendimų variantų. Todėl čia pažymėtina ir kvalifikuoto teisininko, advokato vaidmuo, kuris gali padėti šalims ginčą išspręsti abiem naudingų būdų ir atlikti ypatingai svarbią reikšmę sutaukinimo procese.

LR CPK 13 straipsnyje nustatyta, kad šalys ir kiti proceso dalyviai turi teisę laisvai disponuoti joms priklausančiomis teisėmis, laikydamiesi civilinio proceso kodekso nuostatų. Atsižvelgiant į tai, kad taikos sutartis reiškia civilinio teisinio ginčo išsprendimą šalių susitarimu, jos taikymo ribos yra tokio pat pobūdžio kaip ir sudarant bet kokias sutartis. Vadinas visi ginčai, kylantys iš civilinių, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, bankroto ir kitų privatinų teisinių santykių, gali būti taikos sutarties dalyku. Todėl ypač svarbu įvertinti aplinkybę, kiek šalys yra laisvos ar nelaisvos nustatydamos taikos sutarties turinį. LR CPK 42 str. 2 d. nustatyta, kad teismas netvirtina taikos sutarties, jei tai:

- 1) prieštarauja imperatyvioms įstatymų nuostatomis;
- 2) prieštarauja viešajam interesui.

Yra atvejų kai šalys negali savo ginčą išspręsti taikiu susitarimu. Tai yra bylos dėl civilinės atsakomybės už nuostolius, padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio apribojimo, taip pat draudžiama apriboti ar panaikinti civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą. Taip pat yra ir tėvų valdžios apribojimo, santuokos nutraukimo ar santuokos pripažinimo negaliojančia bylose. Nors tėvai ir gali sudaryti taikos sutartį dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo priteisimo, tačiau jokia būdu negali atsisakyti išlaikymo ar prašyti nepagrįstai jį mažinti, nes tai daryti draudžia prioritetingos vaiko teisių apsaugos principas. Būna atvejų kai viena šalis pareiškia ieškinį kitai šaliai byloje dėl išlaikymo vaikui priteisimo. Po kurio laiko šalys pateikia teismui tvirtinti taikos sutartį, kurioje viena šalis, su kuria lieka gyventi nepilnametis arba nepilnamečiai vaikai, atsisako reikalavimo dėl išlaikymo vaikui priteisimo. Tokiose bylose visuomet dalyvauja Vaikų teisių apsaugos tarnyba, kuri tuoj pat reaguoja į tokį teisinio santykio pasikeitimą ir reikalauja šio abipusio tėvų susitarimo netenkinti, išlaikymą vaikui priteist. Didint galima, bet mažint praktiškai ne. Todėl šios kategorijos

⁵⁶ E.Laužikas.Civilinio proceso teisė.I tomas.Vilnius:Justitia, 2003, psl.268

bylose, ganėtinai ribotos šalių galimybės bylą užbaigti taikiai, atsisakant išlaikymo arba mažinant išlaikymo dydį. Taigi, šalių laisvė nustatant taikos sutarties turinį priklauso nuo to, koks yra bylos pobūdis.

Kaip minėjau, tam, kad sudaryti taikos sutartį, šalys turi išreikšti savo valią ir toks valios išreiškimas yra procesinis veiksmas, procesinių teisių realizavimo aktas. Tai yra, viena ir kita šalys abiejų naudai realizuoja savo procesinę teisę bei vykdo procesinę pareigą. Šios teisės bei pareigos yra vykdomos per teismą, kuris yra pagrindinis procesinio teisinio santykio dalyvis. Tik jam dalyvaujant atsiranda procesiniai teisiniai santykiai.⁵⁷ Todėl šalys teikia teismui tvirtinti taikos sutartį ir prašo bylą nutraukti. Įvertinęs, kad kliūčių tvirtinti taikos sutartį tikrai nėra, teismas ją patvirtina.

Taikos sutartis yra vykdytinas dokumentas. Vienai iš šalių atsisakius vykdyti jos sąlygas, teismas išduoda vykdomąjį raštą, kad taikos sutarties sąlygos būtų įgyvendintos prievartine tvarka. Todėl labai svarbu, kad taikos sutarties sąlygos būtų suformuluotos aiškiai, nedviprasmiškai, ir kad visos jos būtų išdėstytos teismo nutartyje, patvirtinančioje taikos sutartį ir nutraukiančioje bylą. Taip pat šalys turi žinoti, kad taikos sutartyje visos sąlygos turi būti suformuluotos taip, kad nebūtų pažeidžiamos imperatyvios įstatymo nuostatos ar viešasis interesas, nes teismas taikos sutarties, kuri prieštarautų imperatyvioms įstatymo nuostatoms bei viešajam interesui, netvirtins.

Teismo nutartimi patvirtinta taikos sutartis įgauna privalomą pobūdį: nutartis kaip ir teismo sprendimas, įsakymas ar nutarimas yra privaloma vykdyti valstybės ar savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdoma visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje (LR CPK 18 str.). Teismas, prieš tvirtindamas taikos sutartį, ne tik privalo patikrinti jos atitikimą įstatymams, įvertinti, ar ji neprieštaruja viešajam interesui, bet taip pat ir įsitikinti, kad tikrai nėra aplinkybių, kurios galėtų apsunkinti taikos sutarties priverstinį vykdymą tuo atveju, jei šalys nevykdys sutartyje nustatytų įsipareigojimų.

„Šalys, civiliniame procese sudarydamos taikos sutartį, susitaria dėl ginčo nutraukimo sąlygų. Tuo pačiu ši sutartis yra ir susitarimas dėl materialinių teisių santykių patvirtinimo ar jų pakeitimo. Susitarimas yra galiojantis tik tada, kai šalys jį sudaro išreiškdamos tikrąją valią. Civilinėje teisėje tai siejama su:

- sutarties subjektų veiksmumu;
- veiksmų sutarties subjektų laisvanoriškumu.“⁵⁸

⁵⁷ E.Laužikas. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, psl. 223

⁵⁸ *Cit.op.55.,psl. 165*

Tvirtinant taikos sutartį, teismas netikrina šalių veiksnumo, nes jis jau būna nustatytas priimant ieškinį ir tuo atveju, jei šalis neveiksni, procese turi būti užtikrinamas jų įstatyminių atstovų dalyvavimas.

Teismas negali tvirtinti taikos sutarties, jeigu ją sudarė asmuo, kuris nesuvokia savo veiksmų reikšmės. Pavyzdžiui, jeigu norą pareiškė senyvo amžiaus žmogus, arba asmuo, kuris elgiasi keistai, ne visiškai adekvačiai, teismas tokį jo pareiškimą vertina ypatingai atsargiai. Tokios šalys yra vertinamos kaip pažeidžiamos ir silpnos, ir todėl teismas jų atžvilgiu turi būti aktyvus, neleisti stipresnėm ginčo šalim pasinaudoti jų silpnumu bei pažeidžiamumu. Teismas turi įsitikinti ar silpnesniajai šaliai tikrai suprantamos taikos sutarties sąlygos ir jos sudarymo pasekmės. Tokiu atveju teismas silpnesniąją ginčo pusę turi iškviesti į posėdį ir atidžiai išklausinėti: ar tikrai ji pati pasirašė taikos sutartį, ar jai suprantamos taikos sutarties sudarymo pasekmės, t.y. kas jos laukia po taikos sutarties patvirtinimo. Tais atvejais kai silpnesnioji šalis atsisako nuo tikrai svarių reikalavimų atsakovo atžvilgiu arba susidariusioje situacijoje pasielgia sau ne į naudą, teismas turi būti ypatingai atidus, kad nebūtų pažeistos šios silpnesniosios šalies teisės bei teisėti interesai.

„LR CK 6.156 str. 1d. nustatyta, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir šio kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams. Vadinasi asmenys sudaro sutartis laisvanoriškai. Noras sudaryti taikos sutartį turi būti pareikštas laisva šalių valia. Laisva valia - tai fizinio asmens, esančio normalios fizinės ir psichinės būsenos ir adekvačiai suvokiančio savo veiksmų padarinius ir aplinkybes, valia, atsiradusi neveikiama jokių išorinių aplinkybių (apgaulės, prievartos, grasinimo, fizinės ar ekonominės priklausomybės nuo kitų asmenų ir pan.).“⁵⁹ Bet jeigu viena iš šalių buvo verčiama sudaryti taikos sutartį, jai buvo grasinta, ji buvo apgauta arba kitaip buvo suklaidinta, taikos sutarties sudarymas laikomas prievartiniu, o tai yra valstybėje įtvirtintos viešosios tvarkos bei geros moralės pažeidimas. Teismas taip pat privalo įsitikinti, ar viena šalis nėra priklausoma nuo kitos šalies, ar ji neturi ekonominių ar kitokių sunkumų, būtinų ir neatideliotinių poreikių, ar ji nėra ekonomiškai silpna, neinformuota, veikia neapdairiai. Išvardintų aplinkybių buvimas reikštų esminę nelygbę, tuo pačiu ir prieštaravimą viešajam interesui.

Taigi teismas prieš tvirtindamas šalių sudarytą taikos sutartį, privalo savo įgaliojimų ribose patikrinti ir įsitikinti, kad šalys tai daro visiškai laisva valia.

3.1.2. Abipusių nuolaidų reikšmė

⁵⁹ LR civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, psl. 160

Konstruktiviausias teisminio sutaikymo rezultatas, panašiai kaip ir mediacijoje, yra šalių bendradarbiavimas, kai abi šalys problemą sprendžia suderindamos savo interesus ir gauna tai, ko joms iš tiesų reikėjo, kai jos abi jaučiasi ne tik kad ne pralaimėjusios, bet ir laimėjusios. Tai laikytina didžiausia šalių derybų ir sutaikymo sėkme. Manychiau, ne toks konstruktyvus sutaikymo rezultatas yra kompromisas, t.y. abipusės šalių nuolaidos viena kitai sudarant taikos sutartį. Taikos sutartis laikoma vienu iš būdų išspręsti civilinį teisinį ginčą, kurio esmę sudaro tai, kad minėtas ginčas išsprendžiamas bylos baigtimi suinteresuotų asmenų valia. „Lietuvos įstatymuose vartojamų sąvokų žodyne“ nurodoma, kad taikos sutartimi šalys tarpusavio nuolaidomis išsprendžia kilusį teisminį ginčą, užkerta kelią kilti teisminiu ginčui ateityje, išsprendžia teismo sprendimo įvykdymo klausimą arba kitus ginčytinus klausimus.⁶⁰

Naujojo LR CPK 231 straipsnyje, reglamentuojančiame teisminio taikinimo procedūrą, taikos sutarties turinio elementu yra minimos abipusės nuolaidos. Kas tai yra? Teisinėje literatūroje randame tokį abipusių nuolaidų apibūdinimą: kiekviena ginčo šalis pasiūlo kitai ginčo šaliai tam tikrą naudą ir prisiima tam tikras pareigas. Taigi nuolaida abipusiame santykiyje suprantama esant tai, ko nusileidžiantis asmuo netenka, o kitas asmuo, kurio atžvilgiu padaryta nuolaida, gauna. Susiformavo nuomonė, kad nuolaidos visada turi būti abipusės, kitaip susitarimas bus ne taikos sutartis, o dovanojimas. Sudarant taikos sutartį, ginčijamas teisinis santykis baigiamas ir susitariama dėl tiksliai apibrėžto teisinio santykio. Atsakovas atleidžiamas nuo pareigos, kurią, ieškovo manymu, jis privalėjo vykdyti, ir prisiima naują pareigą. Ieškovas taip pat atsisako nuo savo teisės, kurią ginčija atsakovas, ir pakeičia ją nauju reikalavimu. Šalys atlieka tai laisvanoriškai abipusių nuolaidų pagrindu.⁶¹ Taigi, kalbama ne apie realiai egzistuojančios subjektinės materialinės teisės atsisakymą ir ne apie realiai egzistuojančios subjektinės materialinės pareigos pasikeitimą, bet apie tariamos ieškovo materialinės teisės atsisakymą. Tai reiškia tą patį, ką ir ieškovo atsisakymas nuo dalies ieškinio ir atsakovo dalies ieškinio pripažinimas, t.y. disponavimą ne materialinėmis, bet procesinėmis teisėmis.⁶² Teisminio nagrinėjimo objektu yra ginčijamas materialinės teisės santykis, todėl tol, kol nėra priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas, ieškovo subjektinės teisės apimtis ir pobūdis bei atsakovo subjektinės pareigos apimtis ir pobūdis nėra vertinami kaip neginčijamai, patikimai nustatyti. Teismo žinioje yra tik spėjamas teisinis santykis, kurio turinį apibrėžia ieškovo pareikšti reikalavimai. Tikri yra tik ieškovo reikalavimai ir atsakovo

⁶⁰ R. Mockevičius. Lietuvos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002. psl. 540

⁶¹ *Cit. op. 55., psl. 142*

⁶² *Ibid., psl. 143*

prieštaravimai. Atsisakyti galima tik nuo tikrų, bet ne nuo spėjamų teisių. Taigi, nuolaidų turiniu gali būti tik atsisakymas nuo procesinių teisių.⁶³

Minėtam teiginiui pagrįsti pateikiamas sekantis argumentas: svarbu įvertinti ir tokią aplinkybę, kad civilinių santykių esmę sudaro tai, jog vieno asmens teisę atitinka kito asmens pareiga. Todėl civiliniuose santykiuose, kurie nėra abipusio pobūdžio, nuolaidą gali padaryti tik viena šalis - kreditorius. Skolininkas materialinių teisinių santykių prasme nusileisti negali, nes nuolaida yra disponavimo aktas, o disponuoti galima tik teisėmis, bet ne pareigomis.⁶⁴

Visiškai kitaip yra su asmenų procesinėmis teisėmis. Kaip jau minėjau, procesiniai teisiniai santykiai susiklosto tik tarp šalių ir teismo. Abi ginčo šalys teismo atžvilgiu turi procesines teises ir pareigas, todėl egzistuoja reali tarpusavio nuolaidų galimybė, kuri vertinama kaip disponavimo savo procesinėmis teisėmis aktas. Ieškovas gali ieškinio dalinai atsisakyti ir šį veiksma ieškovas gali atlikti atsakovo interesais. Tokiu būdu atsakovas atleidžiamas nuo procesinių veiksmų savo interesų gynimui. Atsakovas gali ieškinį iš dalies pripažinti. Tai veiksma, kuris gali būti atliekamas ieškovo interesais. Tokiu atveju ieškovas atleidžiamas nuo procesinių veiksmų, savo teisės gynimui „šalių procesiniai veiksmai tuo pačiu metu pasireiškia kaip procesinių teisių (teisės atsisakyti ieškinio, teisės pripažinti ieškinį) įgyvendinimo aktas bei kaip disponavimo savo procesinėmis teisėmis aktas“.⁶⁵ Paprasčiau tariant, minėtus procesinius veiksmus viena šalis atlieka kitos šalies naudai ir interesais. Jeigu ieškovas atsisako ieškinio dalies su sąlyga, kad atsakovas turi pripažinti likusią ieškinio dalį arba, priešingai, tam tikrą dalį atsakovas pripažins su sąlyga, kad ieškovas turės atsisakyti likusios ieškinio dalies, abipusės nuolaidos aiškiai matomos.

Jeigu manyti, kad taikos sutartis gali būti sudaryta tik esant abipusėms nuolaidoms, būtų iškreipta taikos sutarčių esmė bei jų reikšmė civilinio proceso teisėje. Įsivaizduočiau situaciją taip: ieškovas pateikia realiai egzistuojančius materialinius teisinius santykius atitinkančius reikalavimus, kuriuos atsakovas pripažįsta. Šiuo atveju nuolaidą padaro tik viena šalis. Jeigu abipuses nuolaidas vertinti kaip būtiną taikos sutarties elementą, šalys netektų galimybės realizuoti savo procesinę teisę – nutraukti ginčą abiem pusėm priimtinomis sąlygomis. Tokiu atveju, kad šalys galėtų sudaryti taikos sutartį, ieškovas turėtų atsisakyti nuo vieno iš pareikštų reikalavimų, o atsakovas - pripažinti likusiuosius. Vadinasi teismas neturi orientuoti šalis į tai, kad taikos sutartį jos sudarytų abipusių nuolaidų pagrindu. Darant prielaidą, kad taikos sutartis yra ne tik suderintos šalių valios išraiškos rezultatas, bet ir abipusių nuolaidų pasekmė, teismas, prieš tvirtindamas taikos

⁶³ *Cit.op.55., psl. 144.*

⁶⁴ *Ibid*

⁶⁵ *Ibid*

sutartį, kiekvienu atveju privalėtų nustatinėti abipusių nuolaidų buvimą, ir tik jei šių nėra, atsisakyti tvirtinti taikos sutartį. Tada teismas turėtų tęsti bylos nagrinėjimą ir priimti sprendimą

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, manau, LR CPK 231 straipsnyje esanti nuostata, kad teismas abipusių nuolaidų būdu pasiūlo šalims pasiekti joms abiem priimtina susitarimą, neturėtų būti suprantama kategoriškai. Teismas tai gali pasiūlyti, bet šalims neturėtų būti trukdoma sudaryti taikos sutartį nesivadovaujant abipusių nuolaidų kriterijumi. Tai prieštarautų dispozityvumo principui. Iš to seka, kad abipusės nuolaidos nėra taikos sutarties esmę charakterizuojantis požymis. Taikos sutarties tikslas - išspręsti ginčą pačioms šalims laisvai išreiškus dėl to savo valią. Vadinasi, abipusės nuolaidos yra tik antraeilis taikos sutarčių rezultatas, kurį rasti visuomet siūlo šalims teismas, neįvertindamas, kad kompromiso būdu baigus ginčą, dalis interesų vistiek lieka nepatenkinti. Būtent kompromisas gali pasitarnauti neigiama prasme, nes šalis po kurio laiko pasijunta tarsi pralaimėjusi, kažko jai ypatingai svarbaus atsisakiusi, bereikalingai nusileidusi ir todėl pasiryžusi nebedaryti ateityje tokių klaidų ir kompromiso teismo siūlymu daugiau nebeieškoti. Atkreiptinas dėmesys, kad teisiniu (formalioju) civilinės bylos išsprendimo taikos sutarties pagrindu požiūriu, bendradarbiavimas ir kompromisas beveik nesiskiria. Bendradarbiavimas dažnai apima tokius interesus, kurie šalių reikalavimų ir atsikirtimų forma byloje nepareiškiami ir išeina už formalių ginčo civilinėje byloje rėmų. Todėl teisės plotmėje kalbama apie kompromisą, t. y. abipuses šalių nuolaidas viena kitai, nors psichologinė tokio kompromiso potekstė yra dvilypė – „tikrasis“ kompromisas ir (arba) bendradarbiavimas. Formali teisinė frazeologija neturėtų paneigti, kad pagrindinė sutaikymo (ir teismo) siekiamybė yra šalių bendradarbiavimas. „Tikrasis“ kompromisas priimtinas kaip mažesnė „blogybė“, palyginti su ta, kai ginčas išsprendžiamas autoritariniais metodais.⁶⁶

3.2. Šalių sutaikinimo rezultatas - ieškinio atsisakymas ir ieškinio pripažinimas

Taikos sutartis tai veiksmas, kuriuo šalys išsprendžia civilinį teisinį ginčą. Taikos sutarties sudarymas pašalina subjektyviąją civilinio teismo ginčo pusę ir tai gali būti faktinio šalių sutaikymo pradžia. Taigi, šis procesinis veiksmas yra teisinė faktinio šalių sutaikymo forma. Tik dalis ginčų baigiasi taikos sutartimi, kita jų dalis baigiasi ieškinio atsisakymu ir tokie procesiniai veiksmai kaip ieškinio atsisakymas ir ieškinio pripažinimas taip pat gali būti procesinė susitaikymo forma.⁶⁷ *Ieškovė T.B. pateikė Vilniaus m. 2-os apylinkės teismui ieškinį UAB „Naujoji pilaitė“*

⁶⁶ *Cit.op.13*

⁶⁷ *Cit.op.55, psl. 132*

atžvilgiu dėl žalos atlyginimo. Reikalaujama žalos suma buvo 5500 lt. Ieškovė nurodė, kad per kanalizacinį vamzdį jos butą užtvindė nuotekos ir sugadino laminuotas grindis. Avarinė tarnyba pateikė išvadą, kad avarijos priežastis - vamzdžio nepraeinamumas dėl nuotekų kamsčio. Už kanalizacinio vamzdžio priežiūrą yra atsakinga atsakovė. Ieškovė teigė, kad atsakovai netinkamai prižiūrėjo kanalizacinį vamzdį, todėl privalo atlyginti žalą. Atsiliepiamu į ieškinį atsakovai savo kaltės nepripažino, avarijos kaltininku laikė viso namo gyventojus, kurie netinkamai eksploatuoja vamzdinius, todėl prašė ieškinio netenkinti. Parengiamojo teismo posėdžio metu teismui paraginus susitaikyti, šalys sutiko, o per sekantį parengiamąjį teismo posėdį ieškovė pateikė teismui atsisakymą nuo ieškinio. Ieškovė paaiškino, kad abipusių nuolaidų būdu pasiekė taikų susitarimą, kad atsakovai atlygins žalą natūra t.y. perklos laminuotas grindis ieškovės bute savo lėšomis. Tai atsakovai atliko iki antrojo parengiamojo teismo posėdžio, todėl ieškovė nuo ieškinio atsisakė. Ieškinio atsisakymas – tai vienašalis ieškovo veiksmas, kuris reiškia pateikto reikalavimo, t.y. materialiosios teisės, atsakovo atžvilgiu atsisakymą. Motyvai atsisakyti ieškinio gali būti įvairūs: ieškovas, įvertinęs atsakovo pateiktus prieštaravimus, supranta, kad jo reikalavimai nepagrįsti ir netenkinami; atsakovas, sužinojęs, kad jo atžvilgiu paduotas ieškinys, gali geruoju įvykdyti savo pareigą, jeigu mano, kad yra tam pagrindas; kai kuriais atvejais ieškovas gali dovanoti skolą atsakovui ar atsisakyti materialinių teisinių reikalavimų atsakoco atžvilgiu, todėl, kad šalys susitaiko. Būtent mano pateiktame pavyzdyje, ieškovė ir atsisakė savo materialiosios teisės atlyginti patirtą žalą iš atsakovės, nes ši prievolė įvykdė natūra. Šalys savo susitaikymą išreiškė ieškinio atsisakymu. Galima daryti prielaidą, kad atsakovė nebuvo pilnai įsitikinusi, jog nėra kalta dėl įvykusios vamzdinių avarijos ir sutiko geruoju pašalinti ieškovės patirtą žalą, o ieškovė, norėdama kuo greičiau užbaigti ginčą, nusileido, dalį skolos dovanavo ir atsisakė savo reikalavimų atlyginti žalą pinigais, žyminio mokesčio bei atstovavimo išlaidų iš atsakovės kompensavimo.

Atsisakymas nuo ieškinio kaip procesinė faktinio susitaikymo forma, gali pasireikšti ir bylose kai viena ginčo šalis nori pasitraukti iš ginčo vien todėl, kad sutrinka sveikata ir toliau bylinėtis nebėra jėgų. Taip pat ši susitaikymo forma dažnai pasireiškia šeimos bylose, esant pareikštam ieškiniui dėl santuokos nutraukimo esant sutuoktinio kaltei arba mišriai abiejų sutuoktinių kaltei. Taip atsitinka tada, kai teismo proceso metu sutuoktiniai susitaiko, ir ieškovas, dažniausiai ieškovė, kreipiasi į teismą su pareiškimu dėl ieškinio atsisakymo. Šiais ir panašiais atvejais ieškinio atsisakymas yra procesinė ieškovo ir atsakovo susitaikymo forma, o tai reiškia, kad pašalinama subjektyvioji civilinio teisinio ginčo pusė. Panašią procesinę reikšmę turi ir ieškinio pripažinimas iš atsakovo pusės. Atsakovas dažniausiai ieškinį pripažįsta suprasedamas, kad ieškovo reikalavimai yra pagrįsti ir tenkintini. Tačiau gali atsitikti taip, kad atsakovas patenkina ieškovo pareikštus reikalavimus ir taip pasielgia ne todėl, kad pripažįsta šiuos reikalavimus, o todėl, kad

nenori su juo konfliktuoti ar kitaip apsunkinti santykių. Tai ypač svarbu, kai bylos šalys yra artimi giminaičiai ar kaimynai.

Procesiniams veiksams - taikos sutarčiai, ieškinio atsisakymui ir ieškinio pripažinimui - bendra tai, kad jie gali reikštis kaip procesinė šalių susitaikymo forma. Šių procesinių veiksų bendru požymiu yra tai, kad jie reiškia disponavimo procesinėmis, o kai kuriais atvejais ir materialinėmis teisėmis akta.⁶⁸

Aptariami procesiniai veiksmai skiriasi tuo, kad vienu atveju svarbi vienos šalies valios išraiška, kitu atveju svarbus ir ieškovo, ir atsakovo abipusis susitarimas. Esant ieškinio atsisakymui ir ieškinio pripažinimui, ieškovas ar atsakovas gali vienašališkai kreiptis į teismą kaip į civilinių procesinių teisinių santykių dalyvį. Toks kreipimasis yra vienos šalies valios aktas, bet ne abiejų šalių valios derinimo rezultatas. Teismas į tai privalo atitinkamai reaguoti. Taikos sutarties sudarymas – tai abiejų šalių valios išraiška, taikus susitarimas dėl civilinio teisinio ginčo išsprendimo. Civilinio proceso šalių sudaroma taikos sutartis yra vienas iš disponavimo procesinėmis teisėmis išraiškos būdų, jos savo valia gali užbaigti teisme esantį ginčą abiem pusėm priimtinomis sąlygomis. Ši aplinkybė yra būtina ir, manau, pakankama, atblokuojant taikos sutartį nuo tokių veiksų kaip ieškinio atsisakymas ir ieškinio pripažinimas civiliniame procese.

3.3. Taikos sutarties ir teismo sprendimo ypatybės, panašumai bei skirtumai

Teismo sprendimas yra asmenų subjektinių teisių ir įstatymo saugomų interesų gynimo forma. Išnagrinėjęs bylą ir nustatęs, kad ieškovo subjektinė teisė ar įstatymų saugomas interesas yra pažeisti, teismas savo sprendimu ieškovo teisę apgina.<...> Teismo sprendimu sukuriama, pakeičiami arba nutraukiami šalių teisiniai santykiai.⁶⁹ Įsiteisėjęs teismo sprendimas yra privalomas visoms valstybės valdžios institucijoms, pareigūnams ir tarnautojams, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, kitiems juridiniams bei fiziniams asmenims ir turi būti vykdomas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. CPK 263 str. numato, kad įsiteisėję teismo sprendimai turi būti teisėti ir pagrįsti, todėl teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas yra preziumuojami. Sprendimas laikomas teisėtu, jeigu jis priimtas nepažeidus ir tinkamai taikius materialiosios ir proceso teisės normas.⁷⁰

Šalių sudaryta taikos sutartis pati savaime neturi požymių, būdingų teismo sprendimui. Ginčijamo teisinio santykio ji negali padaryti neginčytinu, kaip tai būna priėmus teismo

⁶⁸ *Cit.op. 55., psl. 133*

⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso komentaras. II. Dalis. Justitia: Vilnius, 2005, psl. 146

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. birželio 13d. nutarimas Nr. 5 „Dėl įstatymų, reguliuojančių teismo sprendimo priėmimo ir išdėstymo tvarką, taikymo teismų praktikoje“

sprendimą. Pastarajam ji gali prilygti tik tuomet, kai ją nutartimi patvirtina teismas. Taikos sutarčiai būdinga tai, kad teismas pačio ginčo nesprendžia, tačiau patvirtina šalių sudarytos taikos sutarties turinio teisėtumą, ir jeigu neprieštaruja imperatyvioms įstatymo nuostatomis ar viešajam interesui, šią sutartį patvirtina.

Taikos sutartis - tai šalių valios laisvės išraiškos rezultatas. Taikos sutartis nuo teismo sprendimo skiriasi tuo, kad taikos sudarymo pasekmė gali būti naujos subjektinės teisės ir pareigos atsiradimas. Atsižvelgiant į tai, kad teisinį ginčą sprendžia materialiai suinteresuoti asmenys, šia sutartimi patvirtintų ar sukurtų materialinių teisinių santykių turinys gali visai sutapti su iki proceso egzistavusiais materialiniais teisiniais santykiais, bet gali ir nesutapti: taikos sutartis gali pasireikšti kaip materialinės teisės juridinis faktas, keičiantis iki bylos iškėlimo tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius, t.y. šalys, sudarydamos taikos sutartį, iš naujo nustato savo materialines teises ir pareigas. Teisinių santykių turinio pasikeitimas pasireiškia teisių ir pareigų apimties ir pobūdžio pasikeitimu. Teisinėje literatūroje nurodomi tokie atvejai:

- taikos sutartis kaip dalies skolos atleidimas, t.y. kai pasikeičia subjektinė kreditoriaus teisė ir tuo pačiu skolininko pareiga;
- taikos sutartis kaip novacija, t.y. kai vienos rūšies paslaugos, kurias turėjo įvykdyti skolininkas, pakeitimas kitos rūšies paslauga, individualiais požymiais apibrėžto daikto pakeitimas kitu daiktu ir pan.⁷¹

Atrodytų, kad taikos sutartis dėl dalies skolos atleidimo yra panaši į atsisakymą nuo skolos. Tačiau tai visiškai skirtingi dalykai. Kai civiliniame procese ieškovas atsisako nuo skolos reikalavimų, tai gali būti vertinama kaip ieškovo atsisakymas nuo ieškinio. Šiuo atveju tik ieškovas realizuoja savo procesines ir materialines teises, o iš atsakovo nereikalaujama atlikti kokių nors teisinių veiksmų. Ieškovas, išreikšdamas savo valią atsisakydamas nuo ieškinio, kreipiasi į teismą, kuris nutartimi atsisakymą priima ir bylą nutraukia.

Kitaip yra kai atsisakoma nuo dalies skolos. Šis materialinius teisinius santykius įtakojantis veiksmas gali pasireikšti taip: atsisakymu nuo ieškinio iš dalies ir sudarant taikos sutartį. Šiuo atveju ieškovas iš dalies atsisako nuo jam realiai priklausančios teisės, o atsakovas įsipareigoja gražinti likusią dalį skolos. R.Gukasjanas pastebi, kad ne visais taikos sutarties sudarymo atvejais ieškovo atsisakymas nuo ieškinio reiškia dalies skolos atleidimą.⁷² Gali atsitikti taip, kad ieškovui atsisakius nuo dalies ieškinio, jo reikalavimai sumažėja ir atitinka realiai egzistuojančius materialinius teisinius santykius. Šiuo atveju taikos sutartis gali pasireikšti ne kaip dalies skolos

⁷¹ *Cit.op. 55., psl. 133*

⁷² *Ibid., psl. 137*

atleidimas, bet tik kaip šalių iki proceso susiklosčiusių tikrųjų materialinių teisinių santykių atspindys.

Taikos sutarties sudarymo pasekmė gali būti ir novacija. Novacijos metu atliekami veiksmai pirmiausia vertintini kaip juridiniai faktai, esančios naujos prievolės, t.y. naujo įsipareigojimo, pagrindai. Tačiau taikos sutarties sudarymas ne visada gali pasireikšti kaip novacija. Taikos sutarties materialinės teisinės pasekmės atsiranda todėl, kad santykiai tarp šalių grindžiami jų laisva valia sudaryti taikos sutartį. Tai, kad taikos sutartimi galima pakeisti materialinių teisinių santykių turinį, dar nereiškia, kad visais atvejais galima kalbėti apie novaciją. Teisinių santykių pakeitimas – tai dar ne novacija.⁷³ Apie novaciją galime kalbėti tuomet, kai vienas teisinis santykis baigiasi ir jo vietą užima kitas. Šalys norėdamos vieną prievolę pakeisti kita, privalo aiškiai, nedviprasmiškai išreikšti savo valią.⁷⁴

4. Taikinimas užsienio šalių bei Lietuvos tarpukario civiliniame procese

„Nežiūrint į tai, kad teisminis sutaikymas dabartiniu metu teismo praktikoje turi šiokių tokių trūkumų, jis buvo ir išlieka vienintele priimtina teisine priemone teisiškai įforminus išspręsti konfliktus, įtvirtinti teisinę taiką, kai kitos priemonės negelbsti. Tačiau sutaikymas, nors ir negali visiškai pakeisti tradicinio civilinio proceso, ne vienu atveju yra gana vykusi, daug pozityvių savybių turinti alternatyva. Sprendžiant privačius ginčus, ji nusipelnė daugiau dėmesio, ypač dabar, po naujojo CPK, kuriame sutaikymas integruotas į Lietuvos civilinį procesą, įsigaliojimo.“⁷⁵

„Galimybę baigti civilinę bylą taikos sutartimi numato visų užsienio valstybių civilinio proceso įstatymai. Kai kurių valstybių (Austrijos, Prancūzijos, Danijos, Vokietijos, Švedijos, Ispanijos ir kt.) įstatymai net įpareigoja teismą siekti, kad šalys ginčą baigtų taikos sutartimi. Bylos baigimas šalių taikos sutartimi ir bendrojoje teisėje laikomas siektinu bei pozityviu dalyku. Viena iš teisėjo santykinio pasyvumo esant parengiamajai stadijai priešasčių bendrosios teisės doktrinoje laikoma tai, kad teisėjas neturėtų skubinti šalių kuo greičiau pasirengti teisminiam bylos nagrinėjimui. Atvirkščiai - lėtas, ramus rengimasis bylai gali pakeisti šalių pozicijas ir lemti jų susitaikymą.“⁷⁶

Sprendimai priimti taikaus susitarimo pagrindu jau senai yra žinomi Anglijos teisei ir taip pat senai praktiškai pritaikomi. Šių susitarimų ypatybės remiasi į pasiruošimo susitarti techniką ir patvirtinimą: abi šalys kartu paruošia konflikto išsprendimo sąlygų projektą ir paskui pateikia

⁷³ *Cit.op.55, psl. 139*

⁷⁴ LR civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius. Justitia., 2001, psl. 182

⁷⁵ *Cit.op.13*

⁷⁶ *Ibid.*

teismui šį projektą tvirtinti. Teismas tokį susitarimą tvirtina automatiškai, be patikrinimo procedūros, išimtis suteikiama tik tose bylose, kur yra neveiksni šalis, kad patikrinti ar susitarimo sąlygos nepažeidžia jo teisių. Įdomi praktika suformuota šeimos bylose. Anglijos Lordų rūmai nurodė, kad teismo sprendimas byloje tarp buvusių sutuoktinių kur taikiai sprendžiamas bendrai užgyvento turto padalinimo klausimas, gali būti anuliuotas ne tik dėl padarytos klaidos ar apgaulės fakto, bet ir dėl to, kad byla yra nepakankamai gerai ištirta, įsigilinta ir jeigu tai turi didelės reikšmės bylos baigčiai. Faktiškai Lordų rūmai nurodė teismams įdėmiai ir visapusiškai tirti šalių turtinę padėtį ir šalių poreikius byloje. Todėl Anglijos teismuose susiformavo praktika, kad šeimos bylos, kur figuruoja turto dalybos, tarpusavio išlaikymo klausimai, išlaikymo vaikams skyrimo klausimai, anglų teisininkai jau nuo seno išskiria iš visų kitų bylų dėl specifinio Anglijos ir Didžiosios Britanijos karalienės požiūrio į jas. Toks rūpestis ir atidumas šeimos byloms pasireiškė iš seno einančiu papročiu, kad karalienė turi rūpintis savo valdiniais. Tačiau šis Lordų rūmų įsakas tuoj pat buvo iškritikuotas. Kritikai pažymėjo, kad nerealu teisėjui kiekvienoje skyrybų byloje imti aktyviai tikrinti turtinę šalių padėtį, ieškoti jų turto ir jį dalinti. Toks aktyvumas tik sutrukdytų normalią derybų eigą ir pats susitaikymo procesas pasunkėtų arba taptų neįmanomas. Kritikai taip pat pažymėjo, kad naikinti minėto Lordų rūmų nurodymo nereiktų, o reiktų palikti teisėjui galimybę tai daryti tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui kai susitarimu akivaizdžiai pažeidžiamas proporcingumas turto dalybose, vienam sutuoktiniui lieka viskas, o kitam absoliučiai nieko arba tais atvejais kai turto dalybos gali pažeisti vaikų interesus.

Anglijos teismuose kaip ir Lietuvoje, taikų susitarimą sudarantys asmenys turi būti veiksnūs arba šalių interesus turi atstovauti advokatai. Šie asmenys pasirašo po taikos sutarties tekstu, kuris paskui yra siunčiamas į teismo kanceliariją ir be jokio patikrinimo, automatiškai, įregistruojamas į tam tikrą rejestrą. Nuo įregistravimo momento toks susitarimas tampa veikiančiu teisingumo aktu, kuris tampa privalomai vykdytinu. Labai įdomu, kad po tokiomis aktais teisėjas nepasirašo. Neabejotina, kad toks metodas taupo visų laiką: nėra nei posėdžių, nei įrodymų tyrimo, nei patikrinimo, kontrolės ir panašių dalykų. Tačiau yra vienas minusas: stiprioji ginčo pusė gali primesti savo valią silpnesniajai ir taip silpnesnioji pusė praranda galimybę apginti savo interesus. Svarbu pažymėti, kad vienos šalies ar jos atstovo sutikimas su pateiktomis susitarimo sąlygomis, gali būti atšauktas tik jeigu padaryta klaida ir tik iki taikos projekto registracijos teisme. Po registracijos teisme toks projektas įgauna juridinę galią ir negali būti keičiamas.⁷⁷

Šalia anksčiau aprašyto taikaus susitarimo, Anglijos teisėje taip pat egzistuoja taikos sutarties institutas. Tokia taikos sutartis yra vadinama „Tomlino įsakymas“ („Tomlin Order“). Šis

⁷⁷ Е. В. Кудрявцева. Судебное решение в английском гражданском процессе. Городец: Москва, 1998, psl. 36-39

teismo sutarties pavadinimas atsirado iš teisėjo pavardės, kuris pirmasis tokią sąvoką panaudojo. Šalių suderintos esančio ginčo išsprendimo sąlygos, prijungiamos prie sprendimo, tačiau įdomu paminėt, kad taikos sutarties tekstas nėra nei tikrinamas, nei revizuojamas ir taip yra todėl, kad teisėjas į jį ne tik kad nesigilina, bet net ir neperskaito. Teisėjui svarbu tik nustatyti, kad po taikos tekstu pasirašo ginčo šalys ir, kad jos savo sutikimą išreiškia laisva valia. Tik jeigu šalis yra neveiksni, teismas yra aktyvesnis ir gali patikrinti taikos sutarties tekstą. Tai yra vienintelė išimtis iš bendrų taisyklių, nes neveiksnūs asmenys reikalauja didesnio atidumo jų teisėm, kad jos nebūtų kaip nors pažeistos.

Jeigu viena šalis nesilaiko suderintų tarpusavio susitarimu sąlygų, kita šalis gali kreiptis į teismą dėl kitos šalies įpareigojimo tai padaryti ir tik jeigu prasižengusi susitarimui šalis nieko nedaro net po teismo įpareigojimo, tuomet galima kreiptis dėl vykdomojo rašto išdavimo.

Dar viena labai svarbi „Tomlino įsakymo“ ypatybė: visi dokumentai, pridėti prie taikos sutarties, jokiu būdu negali būti pavišiniami. Tai turi reikšmės komercinio pobūdžio byloms, kai baiminamasi dėl konkurentų reakcijos į tam tikros komercinės paslapties pavišinimą.

Anglijoje ir kitose Europos šalyse juntama ginčų išsprendimo kompromisu tendencija. Šią tendenciją palaiko teisėjai, siekdami palengvinti savo darbą ir išvengti bylų, kur galimas taikus ginčų išsprendimas ir be teisinio įsikišimo, nagrinėjimo. Teisėjai nereitai stengiasi šalis sutaukyti, be to, skirtingai nei Lietuvoje, užsimena, kad ginčas gali būti išspręstas visiškai nenaudinga linkme tai šaliai, kuri nenori sudarinėti taikos sutartį. Vadinasi, Anglijos teisėje egzistuoja grąsinimo ir prievartos sudaryti taikos sutartį elementas. Šį metodą daugelis kritikuoja, tačiau jis egzistuoja.⁷⁸

Pagrindinė priežastis dėl kurios atsiranda nesąžiningos taikos sutartys yra šalių nelygybė. Anglų civilistas V. Ansonas rašė: „Sutarties laisvė yra visuomeninis idealas tik tokiu atveju, kuomet sudarant sutartis galima paisyti šalių lygybės. Visuomeninėms ir ekonominėms sąlygomis visuomenėje tampant sudėtingesnėm, sutartis nebeatrodo tokia ideali. Akivaizdu, kad ekonominės lygybės tarp visuomenės narių tiesiog nėra.“⁷⁹

Anuliuoti kompromisinį sprendimą Anglijos teisėje galima, tačiau sudėtinga, nes reikia reikšti naują ieškinį su labai rimtais argumentais kodėl jį prašoma anuliuoti: ar buvo panaudota apgaulė, ar įvyko klaida dėl teisės, ar klaida dėl fakto, sudarant kompromisinį susitarimą. Tas argumentas, kad sutartį reikia anuliuoti, nes ji nėra pagrįsta įstatymu, nėra svarus. Tai tokia yra Anglijos teisės praktika ginčų sureguliuojimo procese.

Ispanijoje šalių taikos sutartis (kompromisas) yra pagrindas nutraukti bylą. Susitaikius ir bylą nutraukus, šalys praranda teisę pareikšti tapatų ieškinį. Tačiau civilinės bylos, kylančios iš

⁷⁸ *Cit.op.77, psl. 39-42*

⁷⁹ В.Ансон. Договорное право. Москва. 1984., psl.15

šeimos teisinių santykių, iš baudžiamosios teisės, taip pat bylos dėl asmens išlaikymo ar asmens teisinio statuso nustatymo negali būti baigiamos taikos sutartimi.

Vokietijoje šalys gali baigti bylą taikos sutartimi esant bet kuriai teismo proceso stadijai. Šalims sudarius taikos sutartį, teismas bylą nutraukia. Statistikos duomenimis, Vokietijoje 20 procentų bylų pirmos instancijos teismuose baigiasi šalių taikos sutartimi.⁸⁰

„Olandijos teismuose, teisėjai yra labiau linkę daryti įtaką, kad šalys susitartų dėl bylos dalyko ir sprendimo nereikėtų priimti. Olandijoje nėra prie teismo veikiančio taikinimo (tarpininkavimo) sistemos, tačiau pastaraisiais metais vyko keletas gana sėkmingų bandomųjų neoficialaus teismo poveikio kreiptis į tarpininkus projektų. Teismas visada gali šalims pasiūlyti pabandyti pasitelkti taikinimo tarpininkus ir išspręsti ginčą taikiai. Jei šalys sutinka, teismas gali tam tikram laikui sustabdyti bylos nagrinėjimą ir jį pratęsti, jei tarpininkavimas bus nesėkmingas. Pagal Olandijos civilinį procesą teimas bet kuriuo metu gali inicijuoti šalių derybas bylai teisme išspręsti, dėl to beveik visada prašo posėdyje dalyvaujančių bylos šalių pasakyti, ar jos jau pradėjo derybas susitarimui be teismo pasiekti ir kodėl šios nebuvo sėkmingos. Vėliau teismas nagrinėja papildomas galimybes pasiekti taikų susitarimą ir siekdamas šio tikslo teikia abiem šalims pasiūlymus susitarti.“⁸¹

[domu būtų paminėti, kad taikos sutartis kaip institutas nėra naujovė ir Lietuvos valstybėje. Vladas Mačas 1924 metų „Civilinio proceso paskaitose“, dėstė apie taikos sutarties vietą to meto Lietuvos teisėje: „bylininkai gali susitaikyti ir prašyti teismą panaikinti bylą, nežiūrint kiek byla yra pavaryta: susitaikę jie gali prašyti panaikinti ir pabaigtinai išspręsti bylą.<...> Taikos sutarties teisėtumas turi būti paremtas materialinės teisės normomis, o jos forma ir procesualiniai padariniai aptariami procesualinių normų; deliai to tas sutartis turi teisę daryti tik asmenis, kuriems leidžiama savarankiškai valdyti ir perleisti turtas; jos negali būti daromos, kai byla eina dėl teisių, kurios nėra bylininkų dispozicijoje; neleidžiama taipgi naikinti susitaikymu bylos, kuriose dalyvauja valdžios įstaiga, išskiriant valstybės geležinkelių bylas. (civ. proc. 1289 str.) <...> jei byloje dalyvauja keli bylininkai, tai kiekvienas jų gali susitaikyti su savo priešu arba priešais, nežiūrėdamas kitų bylininkų. Bylininkai gali daryti taikos sutartį: 1) pas notarą arba, kur jo nėra, pas taikos teisėją, 2) įduoti teismui prašymą notaro arba taikos teisėjo paliūdytą, 3) pareikšti teismui žodžiu apie susitaikymą. <...> teismas šaukia bylininkus klausinėti, ar ištikrųjų jie yra susitaikę; jei bylininkai gyvena kur toliau, tai teismas paveda taikos teisėjui išklausinėti juos.<...> Bylininkų susitaikymo procesualiniai padariniai yra šie: a) byla naikinama visam laikui ir negali būti atnaujinama nė bylininkų nė jų įpėdinių, b) taikos sutartis prilyginama įsiteisėjusiam teismo

⁸⁰ V.Mikelėnas. Civilinis procesas II. Justitia, Vilnius, 1997, psl. 100-101

⁸¹ *Cit.op.4, psl.333*

sprendimui, užtat bylininkas gali remtis ja, jei būtų kelta kita to pat turinio byla, c) bylininkas, kuris esti įgijęs teisę taikos sutartimi, gali įgyvendinti tą teisę greitąja tvarka arba kelti bylą bendrąja tvarka.“⁸² Taigi skirtumai nuo dabartinės taikos sutarties sudarymo nedideli. Tie patys bylos nutraukimo taikos sutarties pagrindų padariniai: t.y. byla nebegalėjo būti tuo pačiu pagrindu ir dėl to paties dalyko atnaujinta. To meto taikos teisėjas užsiėmė panašia į šiuo metu veikiančio mediatoriaus veikla t.y. užsiėmė tik šalių sutaikymu, o ne ginčo sprendimu iš esmės. Jo tikslu buvo - sutaikyti šalis, paliudyti taikos sutartį, bet ne tvirtinti. Taikos sutarties teisėtumas irgi turėjo būti paremtas materialinėmis teisės normomis. Skirtumas tas, kad šiuo metu visos taikos sutartys tvirtinamos pas teisėją, o tuo metu tai galima buvo padaryti ir pas notarą.

Kaip matyti, taikos sutartis - pakankamai senas ir patikrintas praktikoje civilinio proceso institutas, kuris visais laikais turėjo poreikį bei naudą. Keičiasi visuomeniniai, ekonominiai, tarptautiniai santykiai, keičiasi visuomenė, o tuo pačiu keičiasi ir sutaikymo procesas bei jo reglamentavimas. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Viešųjų ryšių tarnybos pranešimas spaudai skelbia, kad Vyriausybės pasitarime bus svarstomas Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto rengimą paskatino tai, kad taikant nuo 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusį Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksą išryškėjo nemažai civilinio proceso teisinio reguliavimo problemų, todėl projekto tikslas – išspręsti šias problemas ir modernizuoti civilinį procesą. Projekte yra siūlomos nuostatos, skatinsiančios šalis taikiai spęsti ginčą, todėl įtvirtinama ginčo šalies teisės pateikti priešingai šaliai oficialų pasiūlymą dėl ginčo užbaigimo taikos sutartimi. Projekte numatyta galimybė taikyti mediaciją, todėl įtvirtinama principinė nuostata, kad duomenys, susiję su mediacija, negalės būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus atvejus, nurodytus Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatyme, kurio projektas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 01 09d., nutarimu Nr. 6 pateiktas svarstyti Lietuvos Respublikos Seimui.⁸³

⁸² VI.Mačas. Civilinio proceso paskaitos. Teisių fakulteto leidinys. 1924. psl. 272

⁸³ Valstybės Žinios, 2008.01.12, Nr.: 5, Publ. Nr.: 170

Išvados:

1. LR CPK 2 straipsnyje greta civilinio proceso tikslų - ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas bei kt., nustatytas labai svarbus civilinio proceso apyvartoje tikslas - kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių.
2. Teisinė taika, tai ne socialinė taika. Teisinė taika išsprendžia tik dalį ginčo, t.y. teisinę ginčo pusę, tačiau ne visada išsprendžia socialinį ginčą. t.y. tas ginčas pasireiškia pralaimėjusios ar dalinai pralaimėjusios bylą šalies nepasitenkinimu tos taikos atkūrimu. Pralaimėjusi šalis dažnai jaučiasi teismo apkaltinta. Deja, teismo apkaltintas ir priverstas žmogus retai sprendimą įvykdo gera valia, dažnai tą procesą sabotuoja, keršija ir iš naujo kelia tą patį konfliktą. Jis skaito, jeigu kita šalis laimėjo, o jis pralaimėjo, vadinasi konfliktas išspręstas neteisingai, o šios neteisybės šaltinis - teismas. Tokiu būdu pasitikėjimas teismu visuomenėje mažėja ir teismų autoritetas nyksta. Neabejotinai gera priemonė teisinei ir socialinei taikai vienu metu pasiekti yra taikos sutarties tarp ginčo šalių sudarymas.
3. Naujajame CPK, skirtingai nuo 1964 m. CPK, numatyta teismo pareiga imtis aktyvių proceso šalių sutaikymo veiksmų, nustatyti įvairūs teisiniai mechanizmai, teikiantys galių šią pareigą tinkamai įgyvendinti. Susitaikymas dažnai įvyksta nuo visiškai skirtingų ir nenuspėjamų aplinkybių. Sutaikymas, taip pat ir teisminis sutaikymas yra bylos išsprendimo alternatyva teisme. Šalių susitaikymas gali paskatinti sudaryti taikos sutartį, tačiau taikos sutarties sudarymas savo ruožtu gali paskatinti šalis susitaikyti. Sutaikymas būna efektyvus ir perspektyvus tik tada, kai ginčo šalys gerbia viena kitos teisėtus interesus, nevaržo spaudimo ar prievartos viena kitai, daro įvairias nuolaidas, ieškodamos savo konflikto išsprendimo būdo, bendradarbiauja.
4. Mediacija yra patobulintas konfliktuojančių šalių sutaikymo variantas, kuris pasaulinėje praktikoje jau yra gerokai pažengęs į priekį. Lietuvoje mediacija dar tik prasideda ir yra tik teisminė, t.y. vyksta tik teisme. Teisminę mediaciją vykdo teismo mediatoriai – specialiai apmokyti teisėjai, teisėjų padėjėjai arba kiti atitinkamą kvalifikaciją turintys asmenys, kurie yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą. Mediacijoje yra ieškomas abiejų konfliktuojančių pusių ginčo išsprendimo variantas joms bendradarbiaujant. Mediacijoje į pirmą vietą yra statomi konfliktuojančių pusių interesai, išaiškinami šių interesų priešingumai, skirtumai ir tuomet ieškomi interesų bendrumai, panašumai, kad galų gale būtų surastas abiem šalim priimtinausias jų ginčo išsprendimo variantas. Kadangi mediacija sugeba konfliktą pamatyti iš įvairių jo pusių, skirtingame rakurse, tai atskleidžia tikrąją konflikto pusę, sukonstruoja

sprendimus ir daro šį konfliktą realiai išsprendžiamą. Mediacijos procese sukuriamos tokios sąlygos, kurių pagalba konfliktuojančias šalys gali tapti ne tik bendraujančiomis, bet ir bendradarbiaujančiomis šalimis. Mediacijos metu tarpininkas (mediatorius) turi domėtis kiek, kuriuo metu abi šalys taps patenkintos derybomis bei jų rezultatais; ar patenkinami abipusiai susitarimo rezultatai; ar abi pusės laimi; kas derybose pavyko, o kas nepavyko; kokie šalių pageidavimai; ko trūksta ir t.t. Svarbu, kad taikintojas (mediatorius) konfliktuojančias puses vienytų kaip autoritetas, o ne kaip grėsmės šaltinis, žmogus, nuo kurio abi šalys priklauso. Apgalvotas reikšmingų situacijų stebėjimas, aiškinimasis suteikia galimybę atskleisti nesutarimų esmę, gilumines priežastis, išaiškinti paslėptą konfliktą.

5. Iš teismo praktikos matyti, kad šalys dažniausiai susitaiko tik tam kartui, visiškai neturėdamos iliuzijų atkurti taiką ateičiai t.y. vėl atkurti buvusių iki kilusio konflikto santykių. Tai prieštarautų mediacijos instituto keliamiems toli einantiems tikslams, atkurti taiką ne tik tam kartui, bet ir į ateitį. Tokią taiką atkurti galėtų tik ypatingų taikintojo savybių turintys asmenys. Manau, sutaikytoju gali būti ne kiekvienas asmuo, kaip ir ne kiekvienas teisininkas gali būti teisėju ar advokatu. Tai turi būti profesionalus sutaikytojas. Šis asmuo turi būti nepriekaištingos reputacijos, aukštų moralinių vertybių žmogus, pasižymėti: išvalgumu (pragmatiškumu), geranoriškumu, lankstumu, tolerancija, pakantumu, sąžiningumu taip pat turėti ir specialių mediacijos žinių bei gyvenimo patirties.
6. Manau, kad vertėtų nustatyti tam tikrą kontrolės mechanizmą (ar instituciją), kuris užtikrintų, jog mediatoriai yra pakankamai kompetetingi vesti mediaciją, organizuoti atitinkamus kursus mediatoriams ir panašiai. Svarstytinas ir mediatorių išsilavinimo reikalavimo klausimas. Ar tai turi būti baigęs tam tikrus mokslus asmuo, ar užtenka turėti bet kokį aukštąjį ar net vidurinį išsilavinimą. Taip pat labai svarbu, kad asmuo turėtų gabumų šioje srityje t.y. prigimtinių derybinių, psichologinių savybių ir visą tai galėtų įvertinti tam tikra institucija, atrenkanti kandidatus į mediatorius. Ši institucija turėtų sudarinėti anketas, užduotis, testus bei organizuoti egzaminų rengimą asmenims, pretenduojantiems tapti mediatoriais. Manychiau, kad tokiu būdu, atsirastų didesnė tikimybė eliminuoti neprofesionalumą, o tuo pačiu ir žalingą praktiką šioje srityje.

Autorius Viktorija Mickevičienė

SANTRAUKA

Vis dažniau kilusį teisinį ginčą Lietuvoje asmenys išsprendžia taikiai, sudarydamos taikos sutartį, todėl buvo aktualu išsiaiškinti kokią teisinę galią turi šis susitaikymas civiliniame procese, kokios problemos kyla šalims susitaikius, kokios tendencijos atsiranda pastaruoju metu taikinimo procese bei kokių tikslų yra siekiama taikant šalis civilinio proceso metu.

Autorė šiame darbe analizuoja šalių sutaikymą, kaip civilinio proceso tikslą, kurio pagrindinė užduotis, kuo greičiau atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką. Taip pat pateikia bylą, užbaigtų taikiai, pavyzdžių.

Magistro baigiamajame darbe siekiama šių tikslų:

1. Įvertinti šalių sutaikymą, kaip civilinio proceso tikslą;
2. Įvertinti teisinę ir socialinę šalių sutaikymo reikšmę;
3. Išsamiai ir visapusiškai atskleisti šalių sutaikymo procedūrą;
4. Pristatyti naujai atsiradusį ir aktyviai besivystantį, alternatyvų civilinių ir komercinių ginčų sprendimų būdą - mediaciją.

Darbo pabaigoje autorė pateikia išvadas ir pasiūlymus šalių sutaikymo procedūros reglamentavimui patobulinti.

SUMMARY

Parties reach an amicable settlement of any disputes in Lithuania by the way of making an amicable settlement more and more often, so founding out of what legal power has the settlement in the civil procedure, what problems arise to the parties after reconciliation, what tendencies recently appear in the reconciliation process and what objects are pursued in reconciliation of the parties in the course of civil proceedings were actual.

The author analyses reconciliation of the parties as an objective of the civil proceedings with the major tasks to reinstate both the legal and the social peace. The author also presents some samples of cases, which were resolved amicably.

Objectives of the Master's final thesis were as follows:

1. Estimation of reconciliation of the parties as an objective of the civil proceedings;
2. Estimation of the legal and social meaning of reconciliation of the parties;
3. Exhaustive and well-rounded disclosure of the meaning of reconciliation of the parties;
4. Representing of the newly originated and actively developing alternative way of settlement of civil and commercial disputes- mediation.

At the end of the thesis the author presents some conclusions and offers for improvement of reconciliation procedure regulation.

Literatūros sąrašas

1. Lietuvos Respublikos konstitucija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999;
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Vilnius: Saulužė, 2006;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: TIC, 2005;
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius. Justitia: 2001;
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso komentaras. II. Dalis. Justitia: Vilnius, 2005;
6. R. Simaitis. Teisminis sutaikymas. Teisė. 2004. Nr. 52;
7. R. Simaitis. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje. Vilnius: Justitia, 2007/2;
8. V. Mikelėnas. Civilinis procesas. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 1997;
9. E. Laužikas. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003;
10. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija. TIC. Vilnius. 2007;
11. E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003;
12. V. Valančius. Kai kurie naujojo civilinio proceso kodekso bruožai// Jursiprudencija. 2002;
13. V. Valančius. Naujojo civilinio proceso kodekso naujovės// Teisės problemos. 2003;
14. V. Nekrošius. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002;
15. V. Nekrošius. Naujasis civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindai// Teisė. 2002, Nr. 44;
16. V. Mikelėnas. Civilinis procesas II. Justitia, Vilnius, 1997;
17. В. Ансон. Договорное право. Москва. 1984;
18. Е. В. Кудрявцева. Судебное решение в английском гражданском процессе. Городец: Москва, 1998;
19. Р. Гукасян. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве. Саратов. Приволжское книжное издательство. 1970;
20. VI. Mačas. Civilinio proceso paskaitos. Teisių fakulteto leidinys. 1924;
21. R. Mockevičius. Lietuvos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002;

22. Lietuvos konfliktų prevencijos centras ir asociacija. Konfliktų valdymas. Geresnio tarpusavio supratimo skatinimas. Vilnius, 1996;
23. V.Stoškus. Konfliktai - ką daryti? Standartų spaustuvė.Vilnius. 2006;
24. R.Želvys. Bendravimo psichologija. Margi raštai.Vilnius. 2007;
25. N.Kaminskienė. Alternatyvus ginčų sprendimas. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006 9(87);
26. J.Sondaitė. Mediacijos stilių lyginamoji analizė.Socialinis darbas. 2004. Nr. 3(2);
27. J.Miniotaitė. Arbitražo asociacija padės spręsti komercinius ginčus. Juristas, 2005 Nr. 5;
28. „Mediacija yra socialiai vertingas reiškinys“, 2007 08 07d. pokalbis su R.Simaičiui;
29. Lietuvos respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas visuotinio teisėjų susirinkimo 2006m. birželio 28d. sprendimu Nr. 12 P-3;
30. Dėl Lietuvos respublikos Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. 2008 01 09d. nutarimas Nr. 6/ skelbta Valstybės Žinios, 2008.01.12, Nr.: 5, Publ. Nr.: 170;
31. Code of Conduct for Mediators. Launched at a European Commission Justice Directorate conference in Brussels on 2 July 2004;
32. Tarpininkavimo ir taikinimo procedūros reglamentas, patvirtintas Vilniaus komercinio arbitražo teismo valdybos 2003m. gruodžio 8 d.nutarimu;
33. Civilinio proceso kodekso Aiškinamasis raštas Nr. IXP-926/ 2001 08 13d.;

Teismų praktika

34. Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis Nr. 3k-3-683/2006;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-3-999/2001, kategorija 84;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. birželio 13d. nutarimas Nr. 5 „Dėls įstatymų, reguliuojančių teismo sprendimo priėmimo ir išdėstymo tvarką, taikymo teismų praktikoje“;

Archyvinė medžiaga

37. Šiaulių miesto apylinkės teismo civilinė byla pagal ieškovės V.Š. ieškinį atsakovui UAB“Vilpolita“ dėl darbo sutarties nutraukimo pripažinimo neteistu, atleidimo iš darbo formuluotės pakeitimo, neišmokėto darbo užmokesčio priteisimo, byla Nr. 2-4104-542/2005;

38. Vilniaus m. 2-os apylinkės teismo civilinė byla pagal ieškovės T.B. ieškinį atsakovui UAB „Naujoji Pilaitė“ dėl žalos atlyginimo, byla Nr. 2-5769-580/2006;

Teismų civilinių bylų raštinės medžiaga

39. Vilniaus apygardos teismo civilinė byla pagal ieškovo UAB „Termesta“ apeliacinį skundą dėl Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2007 m. spalio 19 d. sprendimo civilinėje byloje Nr. 2-3408-726/2007 pagal UAB „Termesta“ ieškinį atsakovui AB „Vilniaus šilumos tinklai“, tretieji asmenys Vilniaus apskrities viršininko administracija, Vilniaus savivaldybės administracija, UAB „Vilniaus energija“ dėl servituto nustatymo, byla Nr. 2A-50-492/2008 (byla išnagrinėta, bet ne archyvinė);

40. Vilniaus m. 3-ios apylinkės teismo byla pagal A.L. individualios įmonės ieškinį atsakovams E.S., A.Ž. ir t.t. dėl teisės, gauti leidimą konteinerinės degalinės rekosntukcijai, pripažinimo (byla nagrinėjimo stadijoje), Nr. 2-507-130/08.